

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt vier keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen.

*Heemhuis 'Mariënwater'
Berlicumseweg 85248 NT Rosmalen
Postbus 64 - 5240 AB Rosmalen*

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Rien van Grunsven, voorzitter (a.i.)
- Ineke Veltman-Slegers, secretaris (a.i.)
- Frits de Vries, penningmeester
- Arnold de Veer, bestuurslid
- Jan Zantkuijl, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane, notulist

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Harry Coppens
- Gerrit Mol
- Ad Tibosch
- Lay-out en tekstverwerking:
- Krien van Hirtum
- Wim Wolf

Productie:

- Grafisch Ontwerp Atelier Meijs
- Drukkerij Van Gerwen

Losse nummers:

- € 4,50 per uitgave

Distributieadres:

- Harry Coppens
Stationsstraat 8
5241 EE Rosmalen,
Tel.: 073-5218349

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64
5240 AB Rosmalen
- info@heemkundekringrosmalen.nl

Ledenadministratie

- Ineke Veltman
Hildebrandstraat 48
5242GE Rosmalen
Tel.: 073-5218810

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid over zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 16 - NUMMER 4 DECEMBER 2006

INHOUDSOPGAVE:

Pagina

Voorwoord redactie	2
<i>Ad Tibosch en Gerrit Mol</i> Postduivenvereniging "De Zwaluw" 90 jaar	2
<i>Aart Vos</i> Een Bosschenaar contra Rosmalens belang	8
<i>Henk Beijers</i> Rosmalen in de 17e eeuw (2)	9
<i>Gerrit Mol en Ad Tibosch</i> Historie van de wielersport in Rosmalen	12
<i>Gerrit Mol</i> Rosmalen in oude boeken	18
<i>Harry Coppens</i> Fort Orthen	19
Cor Swanenberg School en vermaak	25
<i>Harry Coppens</i> Voor U gehoord aflevering 43	30
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	30

Foto omslag:

Huidige landhuis en voormalig klooster Mariënwater voor Birgittinessen en Birgittijnen (1434 - 1713) op het landgoed Coudewater te Rosmalen (Rijksmonument). In de rechtervleugel het "Heemhuis Mariënwater" van de Heemkundekring Rosmalen.
Foto: Jo Versteijnen uit Rosmalen

Voorwoord van de redactie

Beste lezer

Als het allemaal lukt bij de drukker, hebt u dit laatste nummer van Rosmalla van 2006 nog juist op tijd in de bus. Postduivenvereniging "De Zwaluw" vierde dit jaar haar 90-jarig bestaan. We staan er uitvoerig bij stil. Een verhaal van Aart Vos over een Bosschenaar, wat we in de redactie met een grimlach besproken hebben. Vughtenaar Henk Beijers heeft bij zijn studie rond de resoluties van de Raad van State een speciale antenne voor Rosmalen en doet daar weer verslag van. Ad Tibosch en Gerrit Mol zijn in de wielershistorie van ons dorp gedoken en doen onder andere verslag van hun gesprekken met een aantal deskundigen. Het is altijd interessant wat er op andere plaatsen verteld wordt over je woonplaats, we doken in een aantal boeken. Orthen hoort wel niet bij Rosmalen, maar de geschiedenis van het fort daar is toch bijzonder interessant voor ons, dus ook daar besteden we aandacht aan. Cor Swanenberg kent iedereen als een smeuge verteller, waar je lekker bij onderuitzakt. Datzelfde geldt natuurlijk voor Harry Coppens die weer veel voor ons gehoord heeft. Zijn mederedactieleden verdenken hem ervan dat hij trouwens meer hoort dan wij. Tenslotte nog een oproep. Ongetwijfeld zitten er onder onze lezers ook schrijvers, en in ieder geval vertellers. Mocht u menen dat u een bijdrage hebt voor Rosmalla, omdat u kennis hebt van zaken uit het verleden die voor anderen ook de moeite waard zijn, neemt u dan gerust contact op met de redactie. Zij helpen graag met het op papier zetten van Uw verhaal. Het zou jammer zijn als leuke verhalen verloren zouden gaan door "penvrees." Veel leesplezier!

Postduivenvereniging "De Zwaluw" 90 jaar

Gerrit Mol en Ad Tibosch

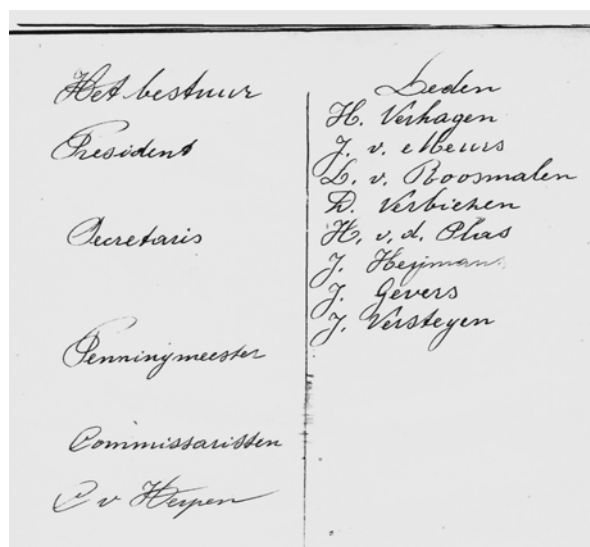
Wie in Rosmalen over duiven praat, komt al gauw terecht bij postduivenvereniging "De Zwaluw." Zo verging het ook ons, absoluut geen deskundigen op duivensportgebied. Wel herinneren wij ons dat in sommige dorpen diverse duivenverenigingen waren, ieder uiteraard met een eigen clublokaal.

Waarom er in Rosmalen altijd maar één vereniging is geweest, verbaasde ons aanvankelijk, maar na enkele uren met Jan Verbiesen en anderen gepraat te hebben en de doos met verslagen, kasboeken, "clubkrèntjes" en dat soort zaken doorgeworsteld te hebben, vinden we het helemaal niet vreemd meer.

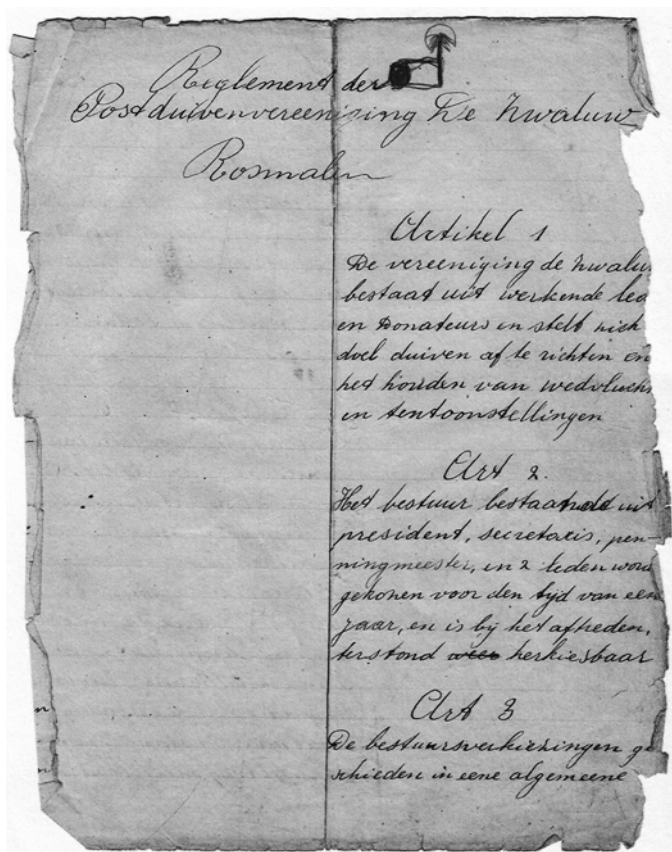
De club is eigenlijk 90 jaar echt een vriendenclub. In elk verslag lees en proef je dat sportiviteit en kameraadschap erg hoog in het vaandel staan. Dat is dus alleszins een reden om een fijne club te hebben!

Overigens is over duiven in Rosmalla al eer-

der gepubliceerd en wel over een bijzondere periode: de oorlog. Zie daarvoor het artikel van Ton van den Elzen in Rosmalla van juli 1997.

Het eerste bestuur van de vereniging.

Het oprichtingsreglement.

Oprichting.

De vereniging werd opgericht door of met medewerking van meester Maréchal in 1916. De oudste statuten die wij konden vinden, dateren van 15 april 1920. Ze zijn zeer uitvoerig, geven nauwkeurige voorschriften, met name over het wedstrijdelement. Dat valt op bij alle latere reglementen.

Er zijn zoveel voorschriften, dat eigenlijk gevraagd wordt om die te onthouden. Als je dan leest dat eigenlijk bij elke vergadering gevraagd wordt om het spel sportief te spelen, is het duidelijk dat sommigen er blijkbaar ook een sport van gemaakt hebben om de regels te onthouden. 20 juni 1952 wordt zelfs een extra vergadering bijeengeroepen door 8 leden.

Er schijnt fraude gepleegd te zijn op de vlucht naar St. Quentin. Van de 8 "aanklagers" zijn er slechts 3 aanwezig en er valt niets te bewijzen. Na stemming mag het "frauderend" lid gewoon

mee blijven spelen: 20 stemmen voor, 12 tegen, 8 blanco.

Artikel 33 van de statuten zei dan ook:

"Mochten er zich kwesties voordoen, dan mogen de prijzen niet worden uitgereikt voordat alles is opgelost." Overigens werden ook onopzettelijk fouten gemaakt bij het invullen van poulebriefjes. Daar rustte dan wel een boete op. In 1980 bijvoorbeeld werden er op die manier nog 141 boetes opgelegd.

Statuten.

In de statuten, die in de loop van de jaren niet eens sterk gewijzigd zijn, vind je interessante zaken. Het doel van de vereniging is: duiven africhten en houden van wedvluchten en tentoonstellingen. Er zijn werkende leden en donateurs. Als in 1978 de statuten herzien worden, spreekt men over gewone leden, ereleden, leden van verdienste en vliegende leden. Overigens kun je niet zo maar lid worden. Er wordt door de leden altijd gestemd over toelating van nieuwe kandidaten. Niet duidelijk is welke eisen worden gesteld. Wel is duidelijk dat in augustus 1940 acht nieuwe leden zich melden, omdat de Duitsers houders van duiven verplichtten om lid te worden van een vereniging. Mogelijk gebeurde dat om zo enige controle te kunnen uitoefenen. Duiven spelen in veel oorlogen immers een niet te verwaarlozen rol als overbrengers van boodschappen. Die controle lukte blijkbaar niet zo goed, want later werd het houden van duiven verboden. Veel Rosmalense duiven verdwenen naar de dierentuin in Tilburg, ze zijn daar ook werkelijk gezien, o.a. door Dirk Verbiesen. Overigens gold het duivenverbod blijkbaar niet in België, want meteen na de oorlog werden een aantal duiven gekocht bij onze zuiderburen. Natuurlijk waren er ook duiven "ondergedoken." Zie daarvoor het artikel van Ton van den Elzen in Rosmalla van juli 1997.

Leden.

Wandelend door de ledenlijsten kom je voortdurend dezelfde namen tegen. Het betreft echte duivensportfamilies blijkbaar, van vader op zoon: Van Liempt, Timmers, Van Creij, Van

Uden, Heijmans, Van Zuijlen, Van der Plas, Schippers, Van Meurs, Krancher enzovoorts. Alle standen en lagen van onze bevolking waren vertegenwoordigd. Driek van Meurs weet te vertellen dat de grote aannemer Jan Heijmans op een zondag zijn duiven bewust wat later liet klokken om een van zijn arbeiders die in de buurt woonde, ook een prijs te gunnen. Jan kon blijkbaar van huis uit de kooi van zijn arbeider zien!

In februari '49 worden 11 nieuwe leden aangemeld, acht worden er toegelaten, drie kandidaten uit Hintham, Maliskamp en Nuland moeten eerst onderzocht worden. Zijn hier grenzen in het geding of is er iets anders aan de hand? Als in 1950 C. van Stiphout kandidaat-bestuurslid is, gaat dat feest niet door, omdat zijn hok in 's-Hertogenbosch staat! In de jaarvergadering van 1952 wordt gemeld dat er in Maliskamp actie gevoerd is om te voorkomen dat een bepaald persoon lid zou worden.

In de statuten wordt vermeld dat de vereniging minstens 3 leden moet hebben om te kunnen voortbestaan. Dat is nooit een probleem geweest. In maart 1928 zijn er waarschijnlijk 16 leden. In 1935 zijn er dat 20. Er zijn steeds veel in- en uitschrijvingen. Die worden bij elke vergadering steeds trouw vermeld, met naam, toenaam en reden. In maart 1953 zijn er 82 leden ingeschreven. In 1960 zijn dat er 105, in 1976 144, in 1978 al 175. Annie van Pinxteren is dan het enige vrouwelijke vliegend lid.

Natuurlijk zijn er in de negentig jaar van het bestaan veel jubilea geweest. Die zijn ook altijd uitbundig gevierd. In mei 1928 trouwt Adr. v.d. Pas, hij krijgt een servies ter waarde van f 2,90. In '46 krijgt een koperen huwelijksjubilaris f 7,50. In 1953 krijgen drie leden een schilderstuk aangeboden, omdat ze 25 jaar lid zijn. A. Verstegen (baas clublokaal) is dan al 35 jaar lid! In 1966 worden maar liefst 19 mensen gehuldigd omdat ze 25 jaar lid zijn. In dat jaar wordt

Foto gemaakt bij gelegenheid van het vijftig jarig jubileum van Postduivenvereniging 'De Zwaluw' in 1966. Opvallend is het groot aantal jeugdige duivenmelkers.

“De Zwaluw” werkte in 1926 mee aan de viering van het 25 jarig huwelijksfeest van notaris van de Mortel die op de Gele Hoeve woonde. Vlnr: Jan Vorstenbosch - Has Voets - Jo Verstegen - Harrie Plas - Dilles Verhagen - Harrie Steenberg.

natuurlijk ook het 50-jarig bestaan van “De Zwaluw” gevierd.

Overleden leden worden niet vergeten: bij aanvang van elke vergadering worden ze met ere genoemd en er wordt meestal een H. Mis voor hun zielerust opgedragen. In 1959 overlijdt H. Kitslaar. Blijkbaar heeft hij de contributie vooruit betaald, van het overgebleven geld wordt een mis opgedragen. Overigens is er nauwelijks ergens enige binding met de kerk te vinden. Een geestelijk adviseur is nooit genoemd.

Financiën.

Die leden betalen natuurlijk ook altijd contributie. Behalve f 1 toelatingsgeld is dat gedurende langere tijd zes gulden, te voldoen in 12 termijnen. Er zijn perioden dat het geld bij de vergaderingen wordt geïnd, maar soms ook wordt het aan huis opgehaald. In 1929 blijkt de contributie

nog maar f 0,25 (crisisjaren?). In 1933 gaat het weer naar één gulden per maand. De zaken gaan dan blijkbaar goed, want in 1934 krijgt elk lid één gulden terug. In november '40 wordt geen contributie betaald, gedurende de oorlogsjaren wordt zeer onregelmatig betaald. De financiële administratie vertoont in die jaren dan ook een rommelig beeld. In 1944 wordt door middel van enkele fictieve aankopen de kas zo klein mogelijk gemaakt in verband met mogelijke vorderingen door het (Duitsgezinde?) Nationaal Verbond.

Af en toe wordt ook iemand wegens wanbetaling geroyeerd. Voor het laatst gebeurde dat blijkbaar in 1970. Aardig is dan dat je precies kunt lezen wie dat is. Van de andere kant: 65-plussers hoeven geen contributie te betalen, ook jongens die in militaire dienst waren, werden vrijgesteld van contributie.

Uit de diverse kasboeken en financiële verslagen

zijn natuurlijk ook een aantal interessante gegevens te halen. Er wordt vanuit gegaan dat ieder lid elke vergadering bezoekt. Er worden boetes uitgedeeld bij afwezigheid. In het begin bedraagt die boete een kwartje, te laatkomers dragen een dubbeltje bij. Heel lang wordt gebruik gemaakt van de telefoon van eerder genoemde heer Verstegen. De kosten daarvan worden keurig netjes betaald en één keer per jaar gaat dat vergezeld van een fooi voor de dienstbode. In de twintiger jaren mag blijkbaar bij P. van Heijzen naar de duivenberichten via de radio worden geluisterd. Deze krijgt daarvoor een vergoeding van f 8,75. Al vroeg werden buiten het vliegseizoen tentoonstellingen gehouden. Voor elke ingezonden duif werd een bepaald bedrag betaald. Dat levert elk jaar een behoorlijke winst, in 1936 maar liefst f 14,45. Eind 1937 wordt een vaatje bier gekocht voor f 6,72.

Ook de vrachtgelden zorgen vaak voor een overschot. Die gelden waren nodig om de duiven naar een bepaalde plek te brengen waar ze gelost werden. Dat gebeurde per trein, maar de duiven moesten dan wel eerst per kar naar het station (meestal 's-Hertogenbosch) worden vervoerd. In 1960 krijgen J. van Uden, C. van Creij, G. Timmers en J. van Creij 3 dozen sigaren en een halve liter cognac omdat ze duiven naar Den Bosch vervoerd hebben.

In 1938 werd f 177,10 aan contributie gevangen. De ontvangsten in dat jaar waren f 273,13, de uitgaven f 137,87, alles bij elkaar was er toen een batig saldo van f 125,26. In 1947 is f 270 uitgeleend aan de Boerenleenbank. Later wordt ook een lening verstrekt aan de Brabantse Bond. Er is altijd een gezond financieel beleid gevoerd, zo lijkt het.

Een echte Rosmalense vereniging.

“De Zwaluw” is een vereniging die zich voortdurend openstelt voor de Rosmalense gemeenschap en daarbuiten. Het bekendste voorbeeld daarvan is wel de actie “Zorgenkind” waarover eigenlijk wel een apart verhaal gemaakt zou kunnen worden. Vaak kom je een vlucht tegen ten behoeve van Santos en Herwonnen Levenskracht, beide verenigingen met een gezond-

LAON		
VRAECHT 1206 + 93		983,55
POULGELD		2296,20
LIJESLAGEN 98x65		63,70
BOETES 11		275
	ZOTAAL	3346,20
BCC 1299 x 13		168,87
VERVOER		705,60
VERENIGING		109,08
	ZOTAAL	983,55
+ SOISSONS 8.5.77		
VRAECHT 1001 + 97		833,20
POULGELD		2144,10
LIJESLAGEN 90x65		58,50
BOETES 7.		175
	ZOTAAL	3037,55

Verantwoording over de vrachtgelden.

heidsbevorderend karakter. Tot twee keer toe wordt in 1953 een schenking gedaan aan het Rampenfonds. Elk jaar worden loten gekocht ten behoeve van de Ouderenvereniging, tot blijkt dat de senioren het geld gebruiken voor een reisje! Voetbalvereniging OJC is voor onze Zwaluw een dure klant: bij elke promotie wordt acte de présence gegeven en dan ga je niet met lege handen. De Konijnenbond moet het in 1954 met één gulden stellen. Voor het eerst in 1954 worden bij het défilé op Koninginnedag witte duiven losgelaten.

Vergaderen.

Er zijn veel vergaderingen geweest, die meestal slecht worden bezocht. Wat heet slecht als je ziet dat er bij een opkomst van 50% nog wordt gemopperd. Meestal wordt er alleen buiten het seizoen vergaderd. Zo houdt men toch contact met elkaar. Het clublokaal blijkt bij café Jo Verstegen, pas veel later, in 1980, komt er een eigen clublokaal. Bij de vergaderingen gaat het meestal over sportieve zaken: hoe kunnen de

wedstrijdvluchten zo goed mogelijk verlopen. De vergaderingen verlopen uiterst democratisch en daardoor chaotisch. Er wordt een keer geklaagd dat het wel een vrouwenbond lijkt. Een ander lid merkt op dat hij een vraag aan de voorzitter stelt en niet aan 7 andere mensen. Ook is niet iedereen blij met het "Rosmalens ketierke" waarmee de vergadering meestal begint. In 1952 doet de secretaris een hartstochtelijke oproep om niet te kankeren, maar positieve kritiek te leveren. Desondanks is er toch een keer een tijdelijke afscheiding geweest. Er is behoefte aan een gezellige avond: niet de duiven, maar de leden zelf zouden een keer weggebracht kunnen worden. In 1977 heeft de heer Vugts 4 vragen voor de rondvraag, het 4^e punt is hij vergeten. In dat jaar treedt bestuurslid Van Uden af vanwege hardhorendheid. Overigens kon je maar beter niet teveel winnen bij een vlucht, want de winnaar is verplicht de briefjes naar Den Bosch te brengen. Wat ook vermeldenswaard is: lange tijd had lang niet elk lid een eigen klok. Men deed samen met één klok. Voor elke 300 m looptijd mocht je één minuut aftrekken, voor de fiets was dat 600 meter. Later werden door de club zelf klokken gekocht en die werden dan onder de leden verdeeld.

Wedstrijden.

Zoals gezegd wordt er in de vergaderingen vooral gesproken over de wedstrijden zelf. De wedvluchtgegevens worden zeer zorgvuldig genoteerd, evenals de behaalde punten bij kampioensvluchten. Zijn de verschillen in de uitslagen thans miniem te noemen, in het begin van de dertiger jaren zit soms wel uren verschil tussen de duiven. Betere kweekmethoden en andere voedingsstoffen zullen daar niet vreemd aan zijn. Ook wordt regelmatig gesproken over samenwerking met omliggende verenigingen. Men wil vooral geen ruzie met de collega-liefhebbers in 's-Hertogenbosch, maar vindt samenwerking met Berlicum en Geffen toch eenvoudiger. Er wordt voortdurend een afvaardiging gestuurd naar de gewestelijke bond BCC. Vermeldenswaard is ook dat in 1962 de politie

een doos sigaren krijgt ter waarde van f 3,60. Ook komen we in de kantlijn van een boek met vluchtgegevens een opmerking tegen over een clublied, maar daar blijft het bij, wat dat lied betreft. In 1950 weigert een lid hokcontrole, hij wordt daarom voor een jaar van de vluchten uitgesloten. Hevige discussie ontstaat in 1951 als het bestuur voorstelt om bij haar vergaderingen steeds twee consumpties te mogen gebruiken. Uiteindelijk wordt dat voorstel in de rondvraag opnieuw aan de orde gesteld en dan stemt de meerderheid voor.

Van de vergaderingen is steeds vrij nauwkeurig verslag gedaan. Voor zover wij hebben kunnen zien, gebeurde dat tot ongeveer 1980 nog met de hand, bijna altijd goed leesbaar!

Communicatie.

Behalve de vergaderingen is er vanaf 1984 ook nog een clubblad "Ut Clubkrèntje." Opvallend daarin is lange tijd het openingswoord van Herman van Dinther: een geestelijk adviseur zou hem niet verbeteren. Als je echt meer over het kweken van duiven en het voorbereiden van wedstrijdvluchten wil weten, moet je in dat krantje de artikelen van Harry van Zuylen lezen. Volgens ons getuigend van een grote deskundigheid en nu begrijpen we ook waarom we in uitslagenlijsten zo vaak zijn naam zien staan! Om prijzen te halen moet je volgens onze zegslieden secuur zijn. Er moet regelmaat zijn in voeding en vluchten. Je moet de duiven beperkt

Het lossen van duiven ergens in Frankrijk.

voeren, goede duiven moeten mager zijn. Bekend is natuurlijk ook het "spel", waarbij duif en duivin in positieve zin aangesproken worden op hun aantrekkingskracht voor elkaar. Maar uiteindelijk is ook de factor geluk van belang. Opgemerkt mag nog worden dat de vergrijzing van de leden een bedreiging wordt voor de duivensport. Vroeger had je alleen de kerk, voetbal en de duiven. Nu is er in het weekeinde zoveel aanbod aan sport en ontspanning, dat de hele familie besmet moet zijn met het duivensportvirus en dat is natuurlijk veel gevraagd. Ook is niet iedereen ervan gediend om duiven in zijn buurt te hebben!

Zoals bekend heeft de postduivenvereniging haar clublokaal nog in het voormalige sportpark "De Hoef." Men is druk doende om een nieuwe locatie te vinden. In het receptieboek van het 90-jarig jubileum zagen we een aanbod van een Rosmalens bouwbedrijf om in natura behulpzaam te zijn bij de bouw van een nieuw clublokaal. Het komt dus wel goed!

Tot slot nog één opmerking.

Dit verhaal gaat voornamelijk over duiven en mannen. Slechts een enkele keer wordt over een vrouw gesproken. Dat wil niet zeggen dat die er niet waren.

In 1989, zo lezen we in het clubblad, wordt een

lid bij de bar weggesleept door zijn vrouw, terwijl ze uitroept: "Eens kijken of ik ook nog iets te zeggen heb!" En zo is het maar net!

Rosmalen, 8 februari 2006

Onze vereniging bestaat 90 jaar.

*Ter gelegenheid daarvan houden wij op
zaterdag 18 maart 2006 van 16.00 uur tot 18.00 uur
een receptie in ons clubhuis aan de Sportlaan
(op voormalig sportpark "De Hoef") in Rosmalen.*

*Van deze gelegenheid maken we gebruik om de
jubilarissen, Jan van Creij, Jan van Meurs,
Piet van Creij en Driek van Meurs,
in het zonnetje te zetten.*

*Zij zijn respectievelijk maar liefst 60 en 70 jaar lid van
P.V. "De Zwaluw".*

Uw aanwezigheid wordt zeer op prijs gesteld.

Het bestuur

Een Bosschenaar contra Rosmalens belang.....!

Aart Vos

In 1666 overleed Jan Neussen van Altenhuysen, burgemeester van Rosmalen. Een overlijden komt altijd te vroeg, maar Van Altenhuysen ging dood tijdens zijn ambtsperiode. Om precies te zijn twee maanden voordat zijn termijn afliep.

Wie moest hem vervangen? De schepenen vergaderden lang en besloten op 8 november 1666 Nicolaes van de Cappellen tot burgemeester te kiezen. Maar waar was Nicolaes? Toen de beste man het bericht hoorde van het overlijden van Jan van Altenhuysen vertrok hij spoorlags. Met een vooruitziende

blik laadde hij de meeste van zijn meubeltjes op een kar en vertrok spoorlags naar 's-Hertogenbosch!

Hij wilde geen burgemeester worden van Rosmalen! Hij wenste niet de eer te ontvangen die bij een dergelijk ambt hoorde en al helemaal niet de lasten. Van de Cappellen deinsde voor het burgemeesterschap terug.

De burgemeester, de "meester der burgers", was belast met het financiële beheer. Als het mis ging met de kas van Rosmalen, dan was hij de klos. Hij woonde nu in 's-Hertogenbosch en was bovendien burger van die stad. Maar de 'schepenen en regeerders' van

Rosmalen pikten dit niet. Zij bevalen dat Van de Cappellen onmiddellijk naar Rosmalen zou terugkeren.

Deed hij dat niet dan wachtte hem een boete van 6 gulden per dag als hij niet zou gehoorzamen. Van de Cappellen wendde zich daarop tot de Bossche notaris Van Deursen en liet door hem een akte opmaken waarin werd opgetekend dat hij nu al ruim zes weken met zijn meubelen in de grote stad woonde en zich dus niet meer beschouwde als een inwoner van het dorp Rosmalen. Een burger van 's-Hertogenbosch kan niet 'met sulcke bedieninge ofte dorpslasten beswaert worden'.

Daarom moesten 'de regeerders' van Rosmalen zo snel mogelijk hun dreigementen met hoge boetes intrekken, anders zou hij juridische stappen overwegen.

Hoe de zaak is opgelost ben ik verder niet nagegaan. Het leek me aardig om te signaleren dat

ruim 300 jaar geleden Rosmalen iemand als burgemeester wenste die juist om deze redenen naar 's-Hertogenbosch 'vluchtte'. Deze Bossche burger wilde het Rosmalens belang niet dienen.

Gezicht op Rosmalen in 1730. Pentekening door H. Shilman. (Orgineel: Prentenkabinet Noordbrabants Genootschap in bibliotheek KUB Tilburg).

Historische bijzonderheden over Rosmalen in de 17e eeuw [2]

Henk Beijers

Bij de bestudering van in hoofdzaak de resoluties van de Raad van State zijn een hele serie losse details boven water gekomen, die het vermelden waard zijn. Op zich allemaal niet zo boeiend, maar het geheel geeft toch 'n beetje de sfeer en de ontwikkelingen weer uit die dagen. Vanwege de leesbaarheid zijn de losse berichten gebundeld in thema's.

Een stukje molenhistorie

Reijner Reijner[j]s is molenaar in Rosmalen. Sinds kort is er echter een korenwindmolen opgericht onder Nuland, waar de Rosmalense mulder natuurlijk hinder van ondervindt wat zijn inkomsten betreft. Hij verzoekt dan ook dat hij een gedeeltelijke kwijtschelding van zijn pacht-penningen tegemoet kan zien. Aanvankelijk wordt zijn verzoek afgewezen, maar een jaar

later krijgt hij toch een remissie van 140 gulden. April 1668 volgt er een brief van de rentmeester van de geestelijke goederen op een rekest van dezelfde molenaar. Dit rekest wordt meteen doorgestuurd naar de Haagse heren die op de tiendverpachtingen van de Meierij zullen komen. Hen wordt gevraagd over de inhoud van dit rekest nadere informatie te verzamelen en hierover te rapporteren. Uit een reactie in de maand augustus blijkt dat Reijners heeft verzocht om bij de korenwindmolen, die overigens toebehoort aan het klooster Coudewater, een nieuw huis te mogen bouwen. De aanbesteding is aangenomen door meester-timmerman Pieter Cornelis van der Sterren voor een bedrag van 595 gulden.

Belastingzaken en pachten

Na de Vrede van Münster komt er in den lande een nieuw belasting stelsel. Over die be-

lastingheffing in de Meierij is een uitgebreide publicatie verschenen, waarin alle typen belastingen uitgebreid worden toegelicht. Soms zijn bepaalde heffingen uit deze resoluties af te leiden. Voor het binnenhalen van die belastingbedragen benoemde men pachters en collecteurs. Zo kennen we vanuit het Rosmalense Dirk van der Dussen als gewezen collecteur van de verpondingen, die aanvraagt of men hem in deze post wil handhaven en zijn benoeming wil prolongeren. De collecteur van de verpondingen Willem van Weerthuijsen verklaart in 1664, dat heel veel landerijen zijn gelegen buiten de zomerdijk in de polder 'van der Eijghen' en over de verponding van die percelen heerst er enige discussie. In 's-Hertogenbosch wordt een uitgebreid pleidooi opgesteld over het conflict tussen de Rosmalense pachter van de wijnen en bieren Anthony Eijssens tegen de Bossche wijnkoper Hendrik van Mil. Er volgt een boete van 40 gulden, maar niet duidelijk is op wiens conto die geschreven wordt. Zo is er ook nog een pachter van het gemaal nl. een zekere Hendrik de Cocq, die blijkbaar wat problemen met de Rosmalense molenaar heeft. In zijn rekest laat hij immers

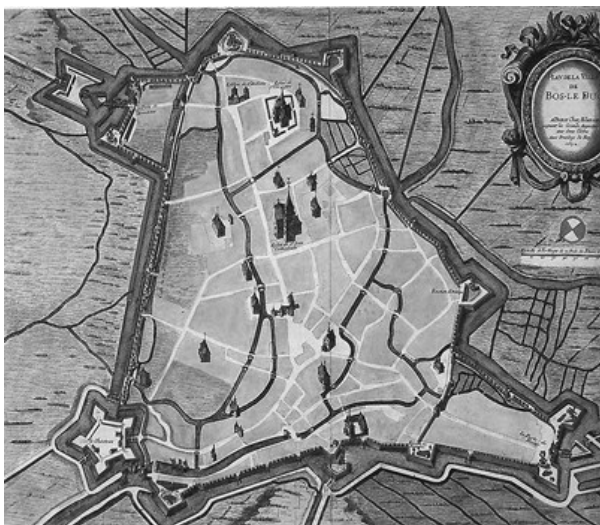
doorschemeren, dat de plaatselijke mulder zich moet houden aan het 7^e artikel van de ordonnantie op het gemaal. Ook zijn er enige problemen gerezen met de bakkers uit Rosmalen. Dit is af te leiden uit een rekest van Gijsbert van Grinsve[e]n cum suis, pachters van het gemaal over de stad 's-Hertogenbosch en de vrijdom, die een verklaring afleggen over het frauderen en de 'sluickerijen' van de bakkers te Rosmalen. Bovendien weigeren de lokale regenten hierover attestaties of getuigenverklaringen te geven. Ze verzoeken daarom de plaatselijke regenten te dwingen naar de Bossche rechters te komen en zich aan een ondervraging of interrogatie te onderwerpen. Blijven ze desondanks in gebreke, dan riskeren ze een boete van 3 gulden voor elke dag na deze insinuatie. Soms zit het dorp zelf in financiële problemen. Veelvuldig zijn dan ook de aanvragen om remissies of kwijtscheldingen van belastinggelden. Zo vraagt men vanuit Rosmalen vier jaren remissie in zowel de verponding, hoorngeld, zoutgeld en bezaaide landerijen. Vanuit Den Haag vraagt men ontvanger Ter Ghum om nader advies.

De Vrijdom van de stad 's Hertogenbosch

Enkele aanbestedingen

Alhoewel de meeste aanbestedingen de stad 's-Hertogenbosch betreffen op één na, is het misschien toch interessant genoeg ze wel in dit historisch artikel op te nemen. Zo wil men graag vijf stenen batterijen aanbesteden op het fort Isabelle en twee op fort Anthony, negen batterijen op de wallen en vier op het kasteel, thans de Citadel. Ze worden aangenomen door 's lands timmerman Gerrit Coen. Bij de gouverneur van de stad, de prins van Tarante, blijkt het nodig te zijn de afgebrande keuken en aangelegen kamer te repareren. Bastiaan van Tilborgh accepteert voor een bedrag van 2000 gulden de stallingen voor een ruiterscorps. Voorts wil men graag een weg laten aanleggen over het ravelijn en contrascherp voor de Vughterpoort, alsmede een weg over het ravelijn en hoomwerk buiten de Hintamerpoort (zie tekening). Beide projecten worden respectievelijk aangenomen door Marcus Cloot voor 40 gulden per roede en door Gerrit Coen voor 35 gulden per roede. Anthony van Bruanen wordt de verhoging gegund van het contrascherp aan de Grote Schans voor 13 gulden en 10 stuivers per roede. Jan van Dalem zit te wachten op de goedkeuring van het vernieuwen van een turfschuur aan het logement van de majoor die op Crevecoeur woont. Het schuurtje

De ravelijnen waarover men een weg wilde aanleggen: linksboven de Vughterpoort en rechts onder de Hintamerpoort.

aan de pastorie van Dinther wordt voor 220 gulden aangenomen bij Pieter Cornelis van der Sterren en tenslotte is het Marcus Cloot die voor 250 gulden een schuur bouwt bij de pastorie van Rosmalen.

Belangrijke functionarissen in het dorp

Er wordt een rekest ingestuurd door Jan van Werthuijsen, die van juffrouw Judith van Berchem het secretarisambt van Rosmalen heeft gepacht. De eed van trouw en zuivering wordt afgelegd door een zekere Jan Cassemajoor die als koster en schoolmeester de Rosmalense gemeenschap zou gaan dienen, ware het niet, dat Jan Frederick Ferich een rekest instuurt, waarna de akten van commissie en traktement voor Cassemajoor worden ingetrokken, zodat hij het schoolmeesterambt dus niet mocht uitoefenen.

Aanleg van een nieuwe weg

In 1683 sturen de gezamenlijke Maasdorpen Lith, Lithoijen, Maren, Kessel, Alem, Empel, Nuland, Oss, Geffen en Rosmalen een verzoekschrift om achter de Rosmalense kerk de vervalten 'Annenborghsteeg' te mogen repareren die zou hebben toebehoord aan vrouwe Barbara van Dorp douarière van jonker Gijsbert Pieck van Thienhoven.

Karrendiensten in het leger

Tenslotte zijn het de regenten van Rosmalen die enige jaren na 1700 een rekest hebben besproken van de weduwe van wijlen Jan de Leeuw, die om een vergoeding heeft verzocht van gedane karrendiensten voor het leger tijdens de Spaanse successie-oorlog. De schepenen stellen hierop een lijst samen van Rosmalense inwoners met het aantal dagen dat men het leger gediend heeft, waarvoor ze een totaalbedrag van 4235 gulden en 10 stuivers zouden moeten ontvangen. Genoemd worden achtereenvolgens: Jan de Leeuw, Adriaan Couwenbergh, Roelof van de Pol, Arien Gerit Jan Heijmans, Jan Driessen van der Loo, Willem Symons en Arien van der Horst. Inliggend een stuk ondertekend door vorster D. Strick.

DE HISTORIE VAN DE WIELERSPORT IN ROSMALEN (1)

Ad Tibosch en Gerrit Mol.

Sommige dorpen in Brabant zijn doordeesemd van de wielersport. Zo kennen wij in onze regio een aantal dorpen of kernen waar deze sport van oudsher vele beoefenaars en dus ook vele supporters heeft gekend en nog kent. In willekeurige volgorde zijn te noemen: Vlijmen-Haarsteeg met Bas van Lamoen, Piet Kuijs, Bennie Libregts en Bart van de Ven. In Den Dungen waren de vele broers Hairwassers bekend. Ook de stad Den Bosch kende vele grote wielrenners, zoals: Gerrit Schulte en Bart Solaro. Bas van Lamoen trouwde met Mieke van Rosmalen en kwam in Rosmalen wonen. Zijn grootste successen als wielrenner behaalde hij toch als Haarstegenaar. Verder was Bas een zeer gerenommeerd marathon-schaatser en kwam hij enkele keren als wedstrijdrijder zeer goed voor de dag tijdens de Elfstedentocht op de schaats in Friesland.

In Rosmalen werd en wordt de wielersport wel beoefend, maar allesoverheersend is zij in onze ogen nooit geweest. Toch zijn er in het verleden een aantal Rosmalense wielrenners geweest die in de regio, maar zelfs ook landelijk, een aantal mooie prestaties hebben neergezet. Tegen die achtergrond vinden wij het als Heemkunde gepast om hun prestaties in een historisch perspectief te plaatsen. Daarmee willen wij in één adem ook de mensen noemen die zeer actief zijn geweest in het begeleiden van de wielrenners of het organiseren van een aantal aansprekende evenementen, zoals: Aankomst van Olympia's Tour, de Meijerij- en Maasland Tour en de diverse Rondes van Rosmalen.

Wij hebben met een groot aantal sporters, begeleiders en organisatoren gesproken om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de historie van de (Rosmalense) wielersport. Naast ons eigen onderzoek op basis van informatie van direct betrokkenen, hebben wij veel informatie gekregen van de heer Frans Nederkoorn uit Geffen, een wielervanaat die al sinds zijn jeugd uitgebreide wielersportstatistiek heeft vervaardigd. Door inzage te krijgen in zijn archief kunnen wij met recht zeggen dat wij nagenoeg alle Rosmalense renners van enige importantie in dit artikel in beeld hebben kunnen brengen. Wij zijn Frans Nederkoorn dan ook veel dank verschuldigd, met name voor zijn in ons gestelde vertrouwen om zijn kostbare archief enige tijd in ons bezit te mogen hebben. Mocht de deskundige lezer(es) ons desondanks nog goede raad en aanwijzingen kunnen geven over feiten die wij niet hebben belicht, zullen wij daaraan in een volgende uitgave van "Rosmalla" alsnog aandacht schenken.

Rosmalense polder het decor van de wielersport.

Als gevolg van de ruilverkaveling eind jaren vijftig van de vorige eeuw werd de polder voorzien van een groot aantal goed geasfalteerde landbouwwegen die

zich goed leenden voor de nodige trainingsarbeid. De polder werd in de zomermaanden dan ook snel op de woensdagavonden het domein van de Bossche wielersportclub “Gerrit Schulte”, die toen nog over een groot aantal leden beschikte. Naast de Bossche aanhang kwamen er ook veel dorpsgenoten kijken naar het wielerspektakel dat er door geboden werd in de vorm van trainingsritten en wedstrijden. Het verzamelpunt was op de hoek van de Nieuwendijk waar later de zuiveringsinstallatie werd gebouwd.

Door het feit dat er op de midweekse avonden in Oost-Brabant steeds meer criteriums werden gehouden verdween na een aantal jaren dit wielerspektakel (helaas) uit de polder. Wij vinden het toch belangrijk om dit wielergebeuren te vermelden, omdat hierdoor veel jonge Rosmalenaren zich voor het eerst konden vergapen aan deze fascinerende sport en wellicht zodanig geïnspireerd raakten, dat zij de wielersport zelf actief gingen beoefenen.

Organisatie.

De mannen van het eerste uur die zich in ons dorp gingen bemoeien om de wielersport wat van de grond te krijgen kwamen op 28 september 1968 bij elkaar en er werd een wielersportcomité gevormd. Aan de wieg van dit comité stonden: Piet Verstappen (voorzitter), (wijlen) Antoon Deckers (secretaris) en Toon van Hirtum werd de financiële man. Verder waren er nog een aantal comitéleden, zoals: (wijlen) Wim Voets van café “’t Huukske”, Henk van Rooij en later ook Ad Heesakkers en Toon van den Hanenberg.

Piet Verstappen en Antoon Deckers, die helaas veel te vroeg gestorven is, kwamen uit de boezem van de Judoclub Rosmalen. Het comité nam zijn taak zeer serieus, want om meer contact te krijgen met de (insiders) in de wielersport ging men zelfs in 1969 naar de finish van de Tour de France. Het activeren van de wielersport vond men belangrijk, maar men zag het ook als een goede mogelijkheid om een aantal plaatselijke verenigingen financieel te kunnen sponsoren. Een vooruitziende blik dus, want uit de verhalen blijkt dat de Rosmalense Judoclub, HEVO en Zonnebloem financieel konden worden ondersteund. Aan dit comité heeft Rosmalen het dus te danken dat in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw een groot aantal belangrijke wielersportactiviteiten in Rosmalen en omgeving hebben plaatsgevonden.

De evenementen.

Vóórdat eerdervermeld wielersportcomité zich op de wielersport richtte werden er in de Rosmalense polder vanaf 1955 tot en met 1962 ook al wedstrijden verreden. Deze werden ook onder auspiciën van wielersportclub “Gerrit Schulte” verreden, zij het dat deze vereniging haar licentie daarvoor slechts verleende om verzekeringstechnische overwegingen. Men moest namelijk rijden met een licentie van de KNWU om verzekerd te zijn. Welke personen zich hiervoor uiteindelijk inzetten is ons helaas (nog) niet bekend.

Bij de amateurs (vanaf 1957) gaf dit de volgende uitslagen:

JAAR	1 ^E PLAATS	2 ^E PLAATS	3 ^E PLAATS
1957	Tinie Wolfs	Cor van Engeland	Toon van Hout
1958	Cor van Engeland	Bart Solaro	Martin van Lee
1959	Ab van Egmond	Coen Niesten	Martin van Lee
1960	Leen van de Leur	Nico Walravens	Jan Stolk
1961	Bart Solaro	Kees Verberkt	Wim Breeuwer
1962 *	Bart van Aert	Bart Solaro	Kees Haast

*Kampioenschap van Brabant.

Vanaf 1955 tot en met 1962 werd er ook een ronde gehouden voor nieuwelingen (N) en aspiranten (A) met de volgende uitslagen:

JAAR	N	WINNAAR	A	WINNAAR
1955	N	Theo Sijthof	A	Bart Solaro
1957	N	Jan Janssen	A	Reinier Riethoven
1958	N	Piet Deenen	A	Bert Osendorp
1959	N	Jan Stam	A	Kees Verberkt
1960	N	Tonnie Barten	A	Hennie Goud
1961	N	Rob Balvert	A	Joop Kersten
1962	N	Piet Braspenning	A	Wim de Bois *

*Kampioen van Brabant.

Vanaf 1963 tot 1968 werden er geen wedstrijden verreden. In 1968 begon eerdergenoemd wielcomité met het jaarlijks organiseren van de plaatselijke wielerronde die toen in de bebouwde kom van Rosmalen werd gehouden en waarvoor veel medewerking werd verleend door de plaatselijke middenstand (financiële ondersteuning) en door de bevolking (omkleden en douchen van de renners). Ook de medewerking van de gemeente en de politie was zeer groot. In die tijd werd vanwege de overheid nog niet alles doorberekend en werden er stilzwijgend nogal wat werkzaamheden door de gemeente gedaan en deed ook de toenmalige (rijks)politie niet al te moeilijk met het verlenen van bijstand. Eerst werd de ronde gehouden in de wijk 't Ven en later in het centrum.

Vooraf de eerste jaren was de publieke belangstelling enorm groot en was een toeschouwersaantal van ca. 5000 maar heel gewoon. Men had toen natuurlijk het geluk dat Rosmalen in die tijd een getalenteerde wielrenner kende in de persoon van Peter van der Donk. Toeschouwers willen zich nu eenmaal spiegelen in het succes van een plaatselijke sportman. Het wielcomité wist kennelijk vele wegen te bewandelen om aan het nodige geld te komen, want een budget van f. 50.000,-- vond men toen heel gewoon.

Naast de reguliere inschrijving van de renners was Toon van Hirtum in de weer om de grote namen voor de Rosmalense ronde te interesseren.

Eenmalige Profronde.

In 1974 durfde men het zelfs aan om naast de amateurs ook een ronde voor profs te organiseren, waarvoor ook oud-Tourwinnaar Jan Janssen werd ingeschakeld, een publiekstrekker van de eerste orde.

In het toenmalige weekblad "De Molen" werd aan de vooravond van deze ronde uitvoerig aandacht besteed aan zowel het comité dat verantwoordelijk was voor de organisatie, als aan het selecte deelnemersveld.

Het comité bestond uit:

Huub van de Berg (voorzitter), Antoon van Hirtum (secretaris), Sjaak de Laat (penningmeester), Antoon van den Hanenberg, Peter van de Donk, Theo van Zuijlen, Jan Maas, Ad van Hirtum, Wim Voets en Henk van Rooij.

Het deelnemersveld was van internationale allure in de vorm van:

MAANDAG 30 MAART 1970 (Tweede Paasdag)
organiseert Wieliercomité „Rosmalen” de

3e Ronde van Rosmalen

Adspiranten 25 km - schema adsp.

Nieuwelingen 50 km - schema I

Amateurs 100 km - schema I

Rugnummers afhalen in Café „t Huukske”

Inschrijvingen per goed ingevulde en gefrankeerde
dubbele KNWU-startkaart vóór 20 maart a.s. aan:
A. van Hirtum, Burg. Nieuwenhuizenstraat 30
te Rosmalen (NB)

Inschrijfformulier voor deelnemers

In 1975 werd een internationale ploegentijdrit georganiseerd met Nederland B als winnaar. Deze ploeg bestond uit: Adri van Houwelingen, Frits Pirard, Andre Gevers en John Talen

Voor deze medewerking kreeg het comité veel waardering van de KNWU, omdat het organiseren van een dergelijk evenement een enorm karwei was, want de deelnemers moesten ook in Rosmalen en omgeving worden ondergebracht. In het eind van de jaren zeventig van vorige eeuw werd het wieliercomité bestuurlijk weer ververst door een jongere garde. Genoemd kunnen worden: Peter van der Donk (voorzitter) Gerry van Nuland, Eef van Pinxteren, Bert van Druenen.

Ook de Teleflex Tour deed Rosmalen 2 keer aan, te weten in:

1997: 1) Michel Cornelisse, 2) Martin van Steen en 3) John Talen.

1998: 1) Dennis Moons (B), 2) Marc Patry (B) en 3) Rik Reinerik.

Deze laatste Tour werd onder auspiciën van de KNWU zelf georganiseerd.

Er ging natuurlijk ook wel eens wat mis, zo werd de toenmalige nationale kampioen Fedor den Hertog bij de start van de Ronde van Rosmalen van 1970 getroffen door een de mast van het finishdoek. Deze was omgevallen door een hevige rukwind. Ook Tonny Vos werd getroffen. Beide renners moesten voor onderzoek naar het ziekenhuis, maar mochten na onderzoek toch naar huis. Het zal duidelijk zijn dat beide renners niet meer zijn gestart.

Aanvankelijk werd de ronde verreden op 2^e Paasdag. Later werd daarvan afgeweken omdat het weer zo vroeg in het voorjaar vaak niet meewerkte.

Vanaf 1968 werd dus de draad weer opgepakt en werd er tot en met 1985 weer een wielerronde georganiseerd voor de amateurs met de volgende resultaten:

de Belgen Michel Pollentier, Roger de Vlaeming, Herman van Springel, Rik van Linden, Erik Leman, Wilfried Davids, Mark de Meijer, Staf van Roosbroek, Eddy Peelman, Roger Rossiers en Frans van Looij. De Fransen waren vertegenwoordigd door Silvain Vasseur en José Catieu. Ook destijds vooraanstaande Nederlandse wielrenners kwamen naar Rosmalen, zoals: Cees Bal, Gerard van Vianen en Gerry Kneteman, oud-wereldkampioen Harm Ottenbros en Albert Hulzebosch.

De uitslag van deze profronde was:

1) Bennie Groen, 2) Jan Krekels en 3) de Belg Rik van Linden.

Verder werd er in 1970 een groot succes geboekt door het binnenhalen van de finish van de etappe Bladel-Rosmalen van Olympia Tour.

Uitslag: 1) Henk Nieuwkamp, 2) Jo Vranc en 3) Louis Westrus.

JAAR	1 ^E PLAATS	2 ^E PLAATS	3 ^E PLAATS
1968	Gerrie van Gerwen	Berth van Dorth	Gerrie van Hemert
1969	Peter van Doorn	Evert Diepenveen	Sjef van de Burg
1969*	Henri Schoofs	Henk van Vught	Nol van Uden
1970	Arnold Voogt	Wim Bravenboet	Mart. v. Hoogstraten
1971	Klaas Balk	Piet van Katwijk	Cees Priem
1972	Roy Schuiten	Louis Westrus	Jan Blokland
1973	Albert Hulzebosch	Bert Scheuneman	Arie Hassink
1974	Jules Brussing	Wiel de Ruijter	Gerrit Pronk
1975	Piet Kuijs	Arie Hassink	Tonnie Huyzen
1976	Frans Francissen	Piet Kuijs	Harrie Lunenburg
1977	Bas van Lamoen	Arie Versluis	Wim van Steenis
1978	Theo de Rooij	Harrie Lunenburg	Rien de Veer
1979	Bert Lambo	Louis van Wely	Arie Hassink
1980	Herman Snoeyink	Bas van Lamoen	Dries van Wijhe
1981	Bas van Lamoen	Theo Gevers	Louis van Wely
1982	Theo Gevers	Gert-Jan Theunisse	Bart Solaro
1983	Nico Verhoeven	Gerard Schipper	Gerrie Rutten
1984	Jannes Slendebroek	Peter Damen	Johnny Bogers
1985	John Vos	Jan Burgmans	Frans Plantaz
1986	Hans Nieuwenhuis	Tonnie Kuijpers	Peter Klomp
1987	Toine Bok	Wim Bosman	Ruud Brouwers
1988©	Dave Das	Theo Gevers	Rob Verspeek

* kampioenschap ©omnium

Toen de belangstelling voor de plaatselijke criteriums in Brabant terugliep, verdween de jaarlijkse ronde en daarvoor kwam in de plaats een driedaagse juniorenwedstrijd, genaamd de “De Meijerij- en Maasland Tour” voor de categorie Junioren. Ook dit evenement vroeg om een strakke organisatie, zeker omdat deze wedstrijd door verschillende gemeenten voerde met alle gevolgen van dien. Zo was Servaes Knaben in 1989 deelnemer en eindwinnaar van deze Tour. Bekend is dat Servaes later als internationale beroepsrenner is doorgebroken. Vele grote ritten heeft hij gewonnen en is zelfs winnaar geworden van de voorjaarsklassieker “Parijs-Roubaix”. Naast de weg werden er later ook veldritten georganiseerd, eerst in het gebied “De Karreput” en later op de voormalige vuilstort aan de Oude Baan. Samen met een organisatie uit het oosten van Nederland slaagde Rosmalen erin om een Tsjechische veldritploeg aan de start te krijgen, die in die tijd sportief hoog werd aangeschreven.

Wielersportclub Rosmalense Renners.

Naast eerdervermeld Wielersportclub heeft ook bovenvermeld comité grote impulsen gegeven aan de wielersport in ons dorp. Uit het jaarverslag van 1983 van deze club lezen wij dat begin april 1983 deze een wettelijke status kreeg door een notariële goedkeuring van de oprichtingsakte. Een link naar het wielersportclub werd gelegd door Gerry van Nuland op te nemen in het bestuur namens het wielersportclub. Het doel van de supportersclub is het ondersteunen van de plaatselijke renners/sters bij de uitoefening van hun sport. De renners konden zich aanmelden voor ondersteuning. In dat geval werd van hen ook inzet verwacht door het werven van donateurs en ondersteuning bij de plaatselijke wielerevenementen. Afhankelijk van deze ondersteuning vergaarde elke renner punten op basis waarvan de ondersteuning door de supportersclub werd bepaald. Het werk dat deze club deed werd zeer gewaardeerd, getuige de vele reacties van de renners en de hulp die zij boden. Het eerste bestuur bestond in 1983 uit de volgende leden:

Wil Smulders	(voorzitter)	Roel Piels	(lid)
Peter van Hoek	(secretaris)	Tiny van de Berk	(lid)
Bert van Helvoirt	(penningmeester)	Gerry van Nuland	(lid)

Ieder jaar werd er een jaarverslag opgemaakt waarin de prestaties van alle renners/sters werden belicht, vaak op basis van een zelfgemaakt verslag. Uitslagen van het afgelopen seizoen werden vermeld, maar ook werden er vaak persoonlijke ambities uitgesproken voor het komende seizoen. Naast de gebruikelijke tegenslagen in de wielersport, zoals: materiaalpech en (zware) valpartijen waren ook de aspecten werk en/of studie die de resultaten nadelig beïnvloedden. Er werd in 1983 gestart met de ondersteuning van 17 renners en dit aantal bleef in het begin vrij stabiel. Zo meldde men in 1988 de ondersteuning van 19 renners. Naast de renners werd ook een groot aantal “trimmers” lid van de club. Deze trimmers reden naar gelang hun kwaliteiten wekelijks hun toertocht. Met hun lidmaatschap ondersteunden zij wel de renners. Zo telde de vereniging in 1985 ca. 120 leden. Het bestuur kende een groot aantal mutaties.

In 1985 nam Bert van Helvoirt het voorzitterschap over van Wil Smulders en zou een groot aantal jaren de kar blijven trekken. Uit de stukken blijkt dat de Rosmalense wielersport veel te danken heeft aan deze stille werker, omdat Bert naast zijn voorzitterschap ook trainingen gaf aan tal van jonge weg- en veldrenners en hen ook begeleidde tijdens hun wedstrijden. Daarnaast kwam hij ook zelf nog uit in wedstrijden.

De coureurs en hun prestaties

In het verleden heeft ons dorp – ondanks dat het geen grote wielersportclub heeft – toch een aantal coureurs voortgebracht die hier het vermelden waard zijn.

Vermeldenswaard door hun bijzondere prestaties dan wel door hun nimmer aflatende ijver om deze mooie sport te willen beoefenen.

Op nevenstaande groepsfoto, gemaakt op 21 maart 1984, zijn de toen actieve Rosmalense renners afgebeeld.

Boven van l.n.r.: Bert van Helvoirt, Harrie v.d. Burgt, Fred Verhoeven, Erik v.d. Eng, Erik v.d. Berk.

Staan v.l.n.r.: ?, Marcel Piels, Jos v.d. Pas, Peter van Helvoirt, Roland Smulders en Marjo v.d. Heuvel.

In de volgende Rosmalla zullen wij de renners en hun carrière verder beschrijven.

Rosmalen in oude boeken

Gerrit Mol

Hebt u dat nou ook, beste lezer? Zo gauw je een boek in handen krijgt wat in het algemeen gaat over Brabant, ga ik meteen op zoek of het woord Rosmalen er in voor komt. Zo trof ik in een Katholieke Illustratie, jaargang 61, van woensdag 27 januari 1927 een bericht met foto over de benoeming van dokter Schadé tot geneesheer-directeur van Coudewater (foto). Gelukkig, denk je dan, men wist toen ook al van het bestaan van Rosmalen

In Varia Historica Brabantica XI, een uitgave van de Historische Sectie van Het Noordbrabants Genootschap in 1982, komt de naam Rosmalen drie keer voor. Er wordt melding gemaakt van een veldslag in de buurt van Hintham en Rosmalen in de winter van 1305 – 1306. Het betreft een ruzie tussen het Bossche gemeen” (bedoeld wordt de gewone Bosschenaar) en de heer Jan van Kuyc, die namens de hertog van Brabant optrad. Overigens blijkt uit een voetnoot dat J.A. Coldewey in “De Heren van Kuyc” 1096-1400 over dezelfde ruzie ten onrechte spreekt over een geschil van Den Bosch met “die van Rosmalen en Hintham.”

In Noord-Brabant Platenboek, een uitgave van 1999, zijn twee tekeningen te zien van het Auto-tron.

In het boek “Merkwaardigheden in Brabant” een uitgaven van Anton van Oirschot en Jacques Akerboom uit 1990 zien we hoe snel de toekomst verleden tijd kan worden. Allerlei snufjes worden beschreven uit het Huis van de Toekomst, dat daar “huis van de 21^e eeuw” wordt genoemd!

In “Verhalen uit de Meierij” (1987), een bonte verzameling over het lieve leven in Den Bosch en omstreken heeft ene H. Coppens de Rosmalense brandweer niet hoog staan. De brandweer was volgens Coppens gevestigd in een wagenmakerij in de Dorpsstraat. Boven en vóór de brandweerwagen “lag zoveel hout opgestapeld, dat het uren duurde voor de brandspuit zijn schuilplaats kon verlaten. Interessante gebeurtenissen zijn te vinden in “Rituele repertoires” van

Gerard Rooijackers. Dit handboek voor alles wat met volkscultuur in onze regio te maken heeft, gebruikt als introductie een incident wat zich eind 1993 en begin 1994 in het Rosmalens gemeentehuis afspeelde.

De glazen voordeur werd toen besmeurd met uitwerpselen en allerlei andere viezigheid. Achteraf bleek het te gaan om een protestactie van een “geestesgestoorde” inwoner die op deze wijze protesteerde tegen het niet toegewezen krijgen van een gemeentelijke afvalbak.

Op pagina 218 van Rituele repertoires wordt vermeld dat op 25 februari 1795 de kerk van Rosmalen vol stond met paarden en beesten omdat “het Dorp was ingelopen” door een overstroming van de rivier. Deze maatregel was niet overbodig volgens Rooijackers: dezelfde dag werden twee verdronken jongens begraven. In 1685 wordt een stadhouder in Rosmalen veroordeeld door de strenge classis ’s-Hertogenbosch. In plaats van schendingen tegen te gaan, volharden ze in het kwaad door “met een quaat exempel voor te gaan, tappen te laten en op de viool te spelen onder de “Predicatie.”

Als Rooijackers spreekt over gebruiken rond begrafenissen, vertelt hij over de verzoening tussen de families van Andries Claess uit Rosmalen en Peter Symonss uit Berlicum. De eerste had de bejaarde uit het naburige dorp doodgeslagen. Tijdens het daaropvolgende begrafenismaal in 1581 wordt een en ander rechtgetrokken. De dader moet wel flink betalen!

Fort Orthen

Harry Coppens

Zoals bij fort Crèvecoeur, waarover geschreven in de vorige Rosmalla, jaargang 16-nummer 1, is ook fort Orthen voor Rosmalen geen onbekende. Fietsende via de Heinis en De Herven kom je als het ware bij het fort aan.

De redactie kreeg toestemming van de heer J. Doorenbosch, lid van de "Orthense Schaar", om bijgaand artikel in ons blad op te nemen. We hebben het wel enigszins moeten inkorten. Het artikel van dit "rond fort met veel kanten" werd samengesteld door de "Orthense Schaar", met medewerking van W. Demouge, J. Doorenbosch, D. Heesbeen, W. de Laat, R. Niessen, H. Peeters, F. Pels en S.v.d. Voort.

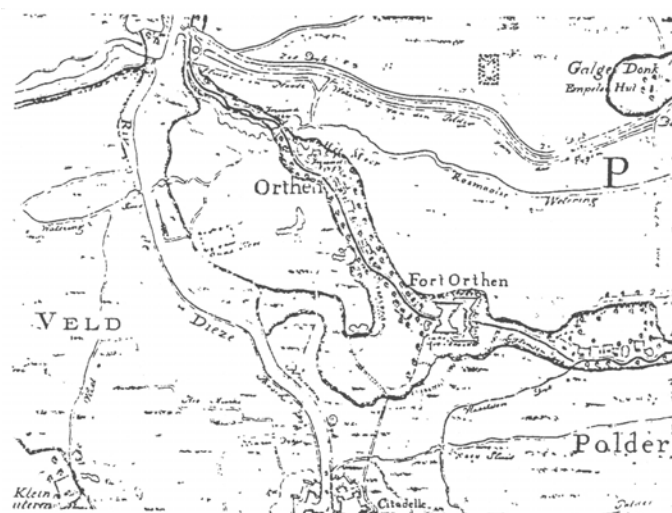
Fort Orthen: de Restaurateur

Reeds jaren geleden zijn er plannen gemaakt voor het restaureren van het fort. De buitenzijde van de 1.20 m dikke muren was door de zure regen en andere milieu invloeden aangetast. Mechanische beschadigingen tijdens en na de Tweede Wereldoorlog hebben natuurlijk bijgedragen aan de deplorabele toestand, zoals die

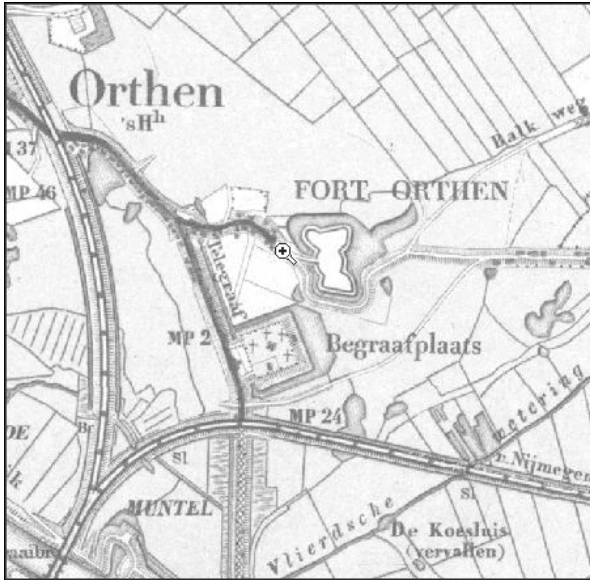
was in 1986. Het geheel is voorbereid, berekend en getekend door de Dienst Gemeentelijke Gebouwen van 's-Hertogenbosch. Het grootste deel van dit werk is verricht door dhr. C. Duin van deze dienst. Eind 1991 is er subsidie beschikbaar gesteld, een zgn milieu bijdrage.

Na vele onderhandelingen tussen het hoofd van de DGG dhr. A. Brok en dhr. Roeters met bouwbedrijf v.d. Bouwhuizen is men tot een akkoord gekomen over de aanneemsom. Voor de aanemer namen hieraan deel dhr. Bouwhuizen (directeur) en dhr. J. Meesters (bedrijfsleider en calculator). Als voorwaarde van subsidiëring was gesteld, dat er op 1 april 1992 gestart moest zijn met de werkzaamheden en dat die voor 31 december zouden zijn afgerond. Dit alles is geslaagd. Medio maart 1992 werd ik, H.M. Peeters, opzichter van de DDG, belast met het dagelijks toezicht op de restauratie- werken. Maandag 30 maart is men gestart met de opmetingen o.l.v. dhr. Meesters. Ook zijn er een 20-tal foto's gemaakt, waaronder enkele detail-opnames.

Vermeldenswaard is ook dat het een zgn. 'leerlingen bouwplaats' zou worden. De grote animators hiervan waren de heren A. Brok en P. v. Dinter. De eerste leerlingen waren twee jonge timmerlui nl. André Jonkers en Stefan Bouwman o.l.v. hun leermeester Albert Hendrix. Op dinsdag 31 maart is men begonnen met de sloop van de buitenschil. Deze schil was 33 cm dik, wat op een totale dikte van 120 cm niet veel lijkt maar als sloopkarwei toch een hele klus was. Voor dit werk tekende de fa. Barten, die met groot materiaal en materieel aantrad. Het opmeten ging onverdroten voort. Het slopen, inclusief het ruimen van het puin (120m³) heeft in totaal 7 weken geduurd. Het was een heel karwei. Na veel stel- en metselwerk kon dan uiteindelijk met metselen begonnen worden, zou men denken. Maar eerst zouden er toch stenen gekozen moeten worden; de keuze viel op een donkerrode bezande steen van steenfabriek Nuth in Limburg en wel NS 48. Persoonlijk ben ik nog enkele bouwwerken gaan bezichtigen in Venlo

Fort Orthen en omgeving ± 1795

en omgeving. Op de bouwplaats werden daarna de vrachten stenen van in totaal 80 000 stuks aangevoerd. Toen konden we samen met de uitvoerder dhr. Wim v.d. Bouwhuizen en metselaar-meester Rinus Hendrix de koppen- en lagenmaten vast gaan stellen. Ondertussen hadden de timmerlui alle schenkels voor de luiken en schietgaten gemaakt; een arbeidsintensief maar voor een vakman leuk karwei.

Voor het gewone buitenmetselwerk had men om de 2.44 m een profiel gesteld, waaraan men een mal kon klemmen, om zo de juiste kromming te verkrijgen. Na eenmaal opgestart te zijn, kwamen er al snel een zestal leerling-metselaars opdraven. Met zo'n aantal moest er nog een leermeester aangesteld worden, en wel dhr. Jan van Laarhoven. De leerlingen waren: Jozef van Bijnen, Piet van Herpen, Maarten Kastelijn, Cees Hoeflaken, Jurgen Mout en Wim Roeters. Ook werkten er nog meerdere vaklieden van de aannemer, t.w. Jan Branten, Jan van Dusschoten en Werner Best. Voor spoedgevallen tussen ons en de aannemer functioneerde de directie-secreresse Trudy Duif zeer snel, attent en vriendelijk. Er is over het algemeen fijn en gezellig gewerkt. De meeste vaklieden en ook de leerlingen hebben veel opgestoken van de restauratie. Bij zo'n leuk en omvangrijk werk hoort natuurlijk een eerste-steen-legging. Deze vond plaats op 19

juni 1992 door wethouder Bert Wijers. De kroon op het werk was wel de afsluiting van de nieuwe 22 cm dikke muur. De nieuwe toegangspoort is 12 cm dik en gemaakt van Amerikaans Grenen. Het ijzerwerk is het authentieke smeedwerk, dus al eeuwen oud. De stalen beschermingen van de schietgaten en geschutsopeningen zijn gemaakt van stripijzer en voor het schilderen volbad-verzinkt. Het schilderwerk werd uitgevoerd door Bert Coort. Tot slot van het werk zal met nostalgische gevoelens het wapen van Orthen aangebracht worden op het draaihek nabij de inrit naar het fort. In houtsnijwerk zal het ook nog aangebracht worden op de toegangsdeur.

Dit zal worden gemaakt door Jo Couwenberg uit Orthen. Het ijzeren wapen zal worden gemaakt door de smeden v.d.Laar en Smits, medewerkers van de DDG. De totale restauratiekosten bedragen ca f 600.000.

Fort Orthen: de Bouwkundige Geschiedenis

Het fort ter rechterzijde van de grindweg van 's-Hertogenbosch naar het fort Crèvecoeur, ook wel Orthenschans of fort Orthen genoemd, werd aangelegd in 1637. In 1852 werden de aardwerken hersteld. Van dit werk heeft men geen opgave van kosten kunnen vinden. Op 12 juli 1852 werd, krachtens beschikking van den Minister van Oorlog van 7 t.v. No. 31B een aanvang gemaakt met het bouwen van een verdedigbaar gebouw. Dit werk is uitgevoerd onder toezicht van den kapitein ingenieur C.P.del Campo, genaamd Camp.

Het werd op 1 juni 1854 opgeleverd en de kosten bedroegen ongeveer f 40800. In 1898 zijn het trappenhuis en de brug afgebroken, de droge gracht om den toren gedicht en waarbij de keelborstwering gedeeltelijk werd afgegraven. De buitenmuur werd hersteld en met pannen afgedekt. Kosten plm. f 1325.

Bestemming:

Het fort dient tot bescherming van den terugtocht onzer troepen over den groten weg naar de Maas.

Borstweringen:

Deze bestaan uit zand. De dikte ervan is verschillend. Van de oostelijke courtine 6 m, van de

facen en afrondingen van de bastions in het noordelijk gedeelte van 2.8 tot 4.8 m, van de facen en afrondingen in het zuidelijk gedeelte van 4.5 tot 5.00 m

Barbetten:

Er zijn 6 barbetten: aan de noordzijde 1 in het linker bastion en 2 in het rechter, 1 tegen de oostelijke courtine en 2 ten zuiden in het rechter bastion. Ze zijn alle onregelmatig van vorm.

Opritten:

Er zijn 7 opritten, welke toegang bieden tot de barbetten als volgt: tot in de bastions elk 1, die gemiddeld 4,5 m breed zijn en tot tegen de oostelijke courtine 2, die gemiddeld 4.00 m breed zijn.

Oppervlak:

De oppervlakte van het fort binnen de vuurlijnen van den hoofd wal 1.1651 ha waarvan ongeveer 12.92 aren bij de wachterswoning als tuingrond in gebruik zijn; binnen de buiten grachtsboorden 5.625 ha en binnen de grenzen van den militairen landsgrond 6.8022 ha. Op een gedeelte van het oppervlak is aan het gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch vergunning verleend tot het maken en gebruiken van twee schietbanen met een houten loods c.a. ten dienste der dienstdoende schutterij.

(Zie onder schietbanen)

Langs de zuid-zuidwest- en zuidoostzijde van het fort ligt binnen de grenzen van den militairen landsgrond een gedeelte van den binnen Maasdijk met een lengte van 363 m. met een gemiddelde kruin breedte van 5 m.

Beplanting:

De bermen van den hoofd wal zijn beplant met doornen hagen. In het fort staan 11 beuken, 13 iepen, 1 noten- en een Kanedasje boom. De voet van den binnen grachtsboord en de taluds van den weg, voor zover deze laatste Rijks-eigendom is, zijn over een breedte van ongeveer 2 m. beplant met rijswaardenhout.

Gracht:

Rondom het fort is een natte gracht, waarvan de boven breedte gemiddeld 22.5 m. bedraagt. Het bodempeil is 1 m. + A.P.. De gewone waterstand is 2.7 m + A.P.

Aarden dam:

In de gracht bij de ingang van het fort is een aarden dam die 3 m. breed is op de kruin met hellingen van 1 op 2 en met het bovenvlak gelegen op 5.8 m. + A.P.

Afsluiting:

De toegang tot het fort wordt afgesloten door een op den aarden dam geplaatste palissadering met een lengte van 21 m., waarin een barrière in twee bladen.

Grenzen:

Deze zijn vastgesteld, ingevolge de machtiging van den Minister van Oorlog van 27 januari 1847 No 24B op 19 juli d.a.v. bij proces-verbaal tussen Eerstaanwezend-Ingenieur te 's-Hertogenbosch ter ene en de Schaarmeesters der Gemeentegronden van het gehucht Orthen ter anderen zijde, goedgekeurd door genoemde Minister op 18 augustus d.a.v. onder No 6b. Zij werden ingevolge machtiging van den Minister van Oorlog van 11 november 1853 gewijzigd.

Schietbanen:

Ingevolge aanschrijving van den Minister van Oorlog van 28 juni 1884 V-de Afd. Genie No 41 is aan de gemeente 's-Hertogenbosch vergunning verleend tot het maken van een ingegraven schietbaan met kaden, observatiepost, twee veiligheidspoorten en twee doorritten: ingevolge aanschrijving van den Minister van oorlog tot het maken van een houten loods, 8m. Lang en 4m. breed met een gemiddelde hoogte van 3m., buitenwerks gemeten. En was samengesteld uit beschotwerk dat tegen stijlen was bevestigd en

Het wapen van fort Orthen

voorzien was van een houten vloer. Het was gedeckt door een zinken dak dat aan het beginpunt van de bovengenoemde baan stond. Op 29 mei 1890 gaf de Minister van Oorlog toestemming tot het maken van een tweede schietbaan langs de westzijde van de bestaande schietbaan, die qua afmeting, richting en samenstelling overeenkwam met de bestaande schietbaan. Door den Minister van Oorlog werd vergunning verleend aan;

- a. De dienstdoende schutterij van
- b. 's-Hertogenbosch om detailoefeningen te houden op het terrein van het fort.
- b. Het personeel dat tot die schutterij behoorde, mits in uniform gekleed. Hen werd toegang tot het fort verleend zonder nadere vergunning van de Eerstaanwezend Ingenieur.
- C. Het korps Koninklijke Scherpschutters "Eendracht maakt macht" wordt betreffende de toegang tot het gebruik van het fort gelijk gesteld met de vermelde schutterij.

Banketten:

Achter de facen van de bastions en achter de courtines zijn dubbele banketten voor infanterie, die gemiddeld 1 m. breed zijn.

Verdedigbaar gebouw:

Het gebouw bestaat uit een kelder en begane grond, waarboven een platform. Het is gefundeerd op een zandbedding van 2.35. De breedte van de buitenmuur voor het westelijk gedeelte is 2,94 m. en verbreed tot 3.35 m. voor het oostelijk gedeelte. De aanleg van de straalrechtstanden is in het midden 3 m. In de buitenmuur zijn 9 schietgaten voor houwitsers of kanonvuur, 36 enkele en 2 dubbele gewerschietgaten, voorzien van ijzeren raampjes, 9 rookgaten breed 0,33 m. elk voorzien van een hardstenen kozijntje met ijzeren deurtje. In de binnen ring muur zijn 3 schietgaten voor geweevuur. In de rechtstanden van de straalvertrekken zijn druipkokers, vanwaar het water door loden buizen naar de regenbak loopt. In den rechtstandmuur van de keuken en verder door de aan razeering en den buitenringmuur zijn twee schoorsteenpijpen gespaard.

Wachterswoning:

Omtrent den bouw van de woning is niets bekend. In 1900 werd de privaat put met zand aangevuld en een cementstenen put aangelegd. Ook werd voor de buitendeur een tochtportaal gemaakt.

Constructie:

Deze woning is een rechthoekig houten gebouw op gemetselde voet. De fundering der keldermuren is onbekend. Het zadeldak watert af door twee ijzeren goten, elk voorzien van een zinken afvoerbuis. Het privaat en kelder raampje zijn draairamen, bovenlichten zijn vast en van de andere ramen zijn alleen de onderramen schuivend. In de keuken is een gootsteen, waarvan de afvoerpijp uitmondt in een zinkput. Ten noorden van het gebouw is een beerput die door een ijzer-aarden potbuis leiding in verbinding is met het privaat. De constructie van de schijvenloods is buitenwerks van planken tegen een regelwerk, waarvan de stijlen ongeveer 0,60 m. in den grond staan. De loods is gedekt met blauwe Hollandse pannen en watert aan de noordzijde op het terrein af.

Fort Orthen: de Bewoners

"Een stukje historie van fort Orthen". Als fortwachter was sinds 1923 J. Demouge aangesteld. Voor die tijd heeft er een zekere van Ooyen gewoond. Het fort heeft in die jaren gediend als opslagplaats voor springstoffen voor bruggen. In de jaren 1920, was er in het woonhuis, wat nu het Nico Schuurmanhuis is, (*foto onder*). Er was geen gas, licht en water. Water werd gehaald uit de pompen welke in het fort aanwezig

waren, licht op petroleumlampen en warmte via kachels.

Op het terrein dat omgeven is door een gracht, werden schietoefeningen gehouden door de militairen. Op zaterdag en zondag waren er schietwedstrijden van de verenigingen "Burgerwacht" en "Landstorm". Dit waren burgers uit Den Bosch. (Er werd wel met scherp geschoten) In de oorlogsjaren heeft het fort geen militaire functie gehad. Het heeft wel gediend als opslag van winteraardappelen.

Tijdens de bevrijdingsdagen hebben de kelders gediend als slaapgelegenheid voor de buurtbewoners van de Ketsheuvel. (Ongeveer 60 personen) Wat nog altijd jammer is, dat de zes beuken die op het voorterrein stonden (deze zijn met de bevrijding gesneuveld) nooit meer herplant zijn. Die hebben voor vele kinderen van toen een leuke herinnering.

De familie Demouge heeft ruim 30 jaar op het fort gewoond, tot 1953. Opvolger was de heer Vos, een gepensioneerd KNIL -militair. Hij woonde 14 jaar op het fort tot 1967.

Hij was ook beheerder van de schijvenloods. Na 1960 stelde de functie van fortwachter niet veel meer voor en hij kon toen alle tijd besteden aan zijn hobby's, jagen en jachthonden fokken.

Fort Orthen: de Militair

Het is bekend, dat Den Bosch tijdens de oorlog met Frankrijk en zijn bondgenoten in 1672 slechts een klein garnizoen had. Het was te gering om de wallen en de omliggende forten te bezetten. Bovendien was de vesting slecht voorzien van geschut en ammunitie.

In verband met de tijdnood had de krijgsraad daarom, toen de Franse maarschalk Turenne de 12e juli van dat jaar voor Crèvecoeur verscheen, het vergaand besluit genomen de forten Orthen en St.- Michiel te slechten en het geschut en de krijgsvoorraden over te brengen naar de stad.

Van Heurn betwijfelt of fort Orthen toen wel afgebroken is, omdat 8 dagen na genoemd besluit nog muiterij op dat verdedigingswerk uitbrak. Sterker argument lijkt ons, dat genoemd fort nog op een kaart van 1674 voor komt, ter-

wijl op de plaats waar fort Pettelaar gelegen had, vermeld staat 'Gedemoleerd 1673'. Anderen schrijven evenwel dat het werk in 1672 geslecht schijnt te zijn. Wel werd op 21 juli besloten de kerk van Orthen af te breken. Dit geschiedde waarschijnlijk eerst het volgende jaar, toen niet alleen de grond waarop de kerk stond, maar ook die van het hele Dorp, door de Opgezetenen der Meyerye (werd) weggegraven.

Herbouw fort Orthen en schans Blauwe Sluis

In 1747 stonden de Fransen aan de grenzen der Republiek (Oostenrijkse Successie-oorlog). De Barrièresteden waren vrijwel zonder slag of stoot gevallen (1744-1746). De Bossche inundatie was al in 1745 gesteld.

De eerste aanwezige ingenieur in het garnizoen 's-Hertogenbosch, J.Pierlink, diende 12 oktober van het jaar 1747 aan de gouverneur van de stad, de baron van Cronström, zijn "Memorie concernerende de situatie der stad "s-Bosch" in, waarin hij ondermeer speciaal aandrong op de herbouw van fort Orthen en de herbouw van de schans aan de Blauwe Sluis om de verbindingen met Holland te behouden en de inundatie te dekken. Hij achtte deze forten van belang ter bescherming van de toegangswegen naar de sluisen van Crèvecoeur. Het blijkt, dat het landsbestuur deze mening deelde, want reeds het volgende jaar werd de verbouwing van beide forten door de directeur der fortificatiën B.J. de Roy in tegenwoordigheid van de ingenieur J. Pierlink aanbesteed. Vast staat, dat er een nieuw plan van

De huidige ingang van het fort.

Een van de verenigingen die nu gebruikt maakt van het fort

het fort of gecoupeerd Hoornwerk, tot dekking der avenue tot Orthen bij 's-Hertogenbosch in den jare 1748 gemaakt is, volgens het project van den

Directeur der fortificatiënwerken, naar het oosten omgaand tot halverwege de zuidflank, een contrescarp, omgeven door een tweede gracht. De borstweringen van het verdedigingswerk hadden een breedte van zestien Rijnlandse voeten; ruim zes meter.; het banket voor de schutter was zes voeten, dus bijna twee meter.

Oorspronkelijk had het fort Orthen tot taak de vesting Den Bosch aan de noordzijde te beveiligen; het geheel kwam echter in verloedering en alles was al spoedig in verval.

Op 25 april 1806 werd fort Orthen alsook fort Isabella uit de verdedigingslinie genomen. Een van de hoogste redenen was wel de oorzaak van het onverdedigbare achterland.

Na een inspectie in het jaar 1810 bleek het fort Orthen nog goed houdbaar en verdedigbaar te zijn, het heeft echter niet lang kunnen duren alvorens men tot de beslissing kwam de enveloppen en de flèches af te graven. Door de hoge waterstanden bij de Blauwe Sluis en voornamelijk Sluis Crèvecoeur werd het geheel onverdedigbaar. Toen de stellingen Hintham en Vught geheel gereed waren en de weg naar Crèvecoeur omstreeks 1848 opgehoogd en volledig verbreed was, was de verbinding met het hart van het

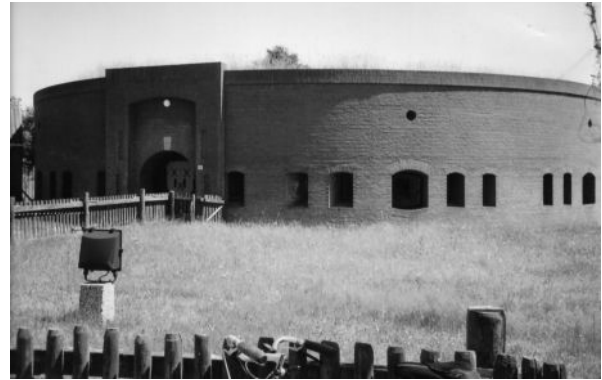
land van dien aard, dat afsluiting naar de Bommelerwaard een noodzaak werd. Fort Orthen was weer van levensbelang. Naar aanleiding van een "Memorie" van de toenmalige fortificatie-officier, een zekere generaal Nepveu, werd het fort in het jaar 1852 of misschien 1854 weer in ere hersteld. De dijk werd omgelegd, welke oorspronkelijk van de Herven naar Rosmalen liep, en werd zuidelijk van het fort gelegd.

In het jaar 1853, zo vermoedt men, is een aanpassing van het fort een feit geworden. Midden op het terreplein werd een stenen toren gebouwd. Dit reduit bestaat nog. Het heeft een kelder, vertrekken op de begane grond en een plat. Dit laatste is echter niet meer zoals het was in 1897. De kelder is verdeeld in drie vertrekken. Het grootste beslaat de helft van de ruimte; in dit vertrek bevindt zich de trap naar de begane grond. De beide andere vertrekken zijn verschillend van grootte: een ervan was vroeger kruitmagazijn en kon 12.600 pond kruit bevatten. De vloer van de drie vertrekken ligt op 4.25 m. A.P. IJzeren roosters in de muurwanden staan in verbinding met ventilatiekanalen, die zich tot boven het plat verheffen.

Zeer opvallend is het, dat de keldervertrekken in het fort zo kurkdroog zijn, in tegenstelling met veel andere kelders. Waarschijnlijk is dit een gevolg van de hoge ligging en de goede ventilatie. De twee grootste vertrekken waren, zo veronderstellen we, bestemd als nachtlgies voor de bezetting. Op de begane grond (6.20 m.+ A..P.) treft men tien straalvertrekken aan en de ingang tot de toren. Rechts bevindt zich de keuken met twee stenen fornuizen met ingebouwde kookketels, links waren de open toiletten met daarnaast de verblijfplaats voor de gestraften. Elk der straalvertrekken is ingericht tot plaatsing van een vuurmond en heeft tevens schietgaten voor het infanteriegeweer. De hoogte van de lokalen is 2.90 meter. Vanuit het derde vertrek rechts van de ingang kwam men vroeger in het trappenhuis, vanwaar een trap naar het plat leidde. Trap en trappenhuis zijn bij de verandering van het plat afgebroken. In welk jaar of welke jaren dit is geschied is niet precies na te gaan. Vanuit de straalvertrekken komt men na het be-

klimmen van een stenen trapje (60 cm hoog) in een ringvormige ruimte, het midden van de toren. Deze ruimte is weer verdeeld in drie vertrekken; een beslaat ongeveer de helft ervan, de beide andere ieder ongeveer een vierde deel. Deze ruimten waren naar ons wil voorkomen bedoeld als dagverblijf. Op het boven plat (11.10 m. A.P.) lag aan de zijde van Rosmalen een aarden borstwering; aan de tegenovergestelde zijde was een muur opgetrokken met twee schietgaten voor geschut. De toren was omgeven door een droge gracht, die bij het stellen der inundatie met kwelwater werd gevuld. Over de gracht lag voor de ingang een ophaalbrug. Deze stenen toren met muren van meer dan anderhalve meter dik gold indertijd als bomvrij. In de jaren 1930 en 1932 zijn diverse percelen rond het fort door de gemeente Den Bosch aangekocht van het Ministerie van Defensie. Deze gronden werden al spoedig bebouwd. Uit veiligheidsoverwegingen zijn er na 1960 geen schietoefeningen meer gehouden, niet door burger schietverenigingen maar ook niet door militairen.

Het gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch heeft jarenlang moeite gedaan om het fort Orthen in eigendom te verkrijgen.

Fort Orthen zoals het er thans uit ziet

In 1966 is dit uiteindelijk gelukt, maar niet zomaar. Door grond in ruil te geven. o.a. gelegen aan de Vlijmenseweg, Koningsweg en aan de van Diepenbeeckstraat is het raadsbesluit op 2 september 1966 goedgekeurd. G.S. gaven hun fiat op 21 september.

De notariële akte is op 26 oktober 1966 gepasseerd, dus vanaf dat moment mag de gemeente 's-Hertogenbosch zich eigenaar noemen van "FORT ORTHEN".

Overgenomen uit: Geschiedenis van vesting en forten door C.J. Gudde, uitgegeven door "De Boschboom".

School en vermaak.

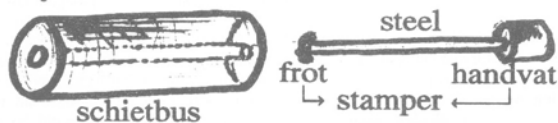
Cor Swanenberg (deel 2)

School in de Kruisstraat in de vijftiger jaren.

Op de speelplaats speelden wij in onze jeugd van alles. Soms bracht een jongen opeens zijn 'reep' mee naar school en de dag erna liepen wij allemaal met een stokje achter een oude fietsvelg aan. Dan was het dus in een keer 'reeptijd' en dan werd het klompengeklepper op straat overstemd door het geratel van de hoepels. Er hoefde maar een jongen zijn knikkerzak mee te brengen en het werd plotseling knikkertijd. We gooiden met blinkende kogellagers die we bij de fietsenmaker haalden en we betaalden met knikkers. In de knikkertijd moest het niet regenen, want dan begaven het veel van onze klei knikkers. We speelden onderweg naar school knikker jagen met onze grote glazen scheuten of metalen kogels. Op school was het meestal

kuiltje knikkeren. We kregen gruwelijk smerige handen van dat knikkeren, maar handen wassen voor de school hoefde toch niet, geloof ik. Wij veegden wel een keer langs onze broek... Kinderfietsjes waren heel zeldzaam. Wij leerden fietsen op het oude rijwiel van ons moeder. Was die fiets niet beschikbaar, dan gebruikten we ook wel een herenfiets waarmee we ‘door de stang’ fietsten. Kleine jongens kregen vaak een oude herenfiets met blokken aan de trappers, zodat zij ondanks hun lengtetekort toch bij de pedalen konden. Omdat we ver van kerk, school woonden, waren fietsen belangrijk. Wanneer de jaarlijkse motorcross in ons dorp gehouden was, veroorzaakte dat opeens veel ‘fietsen met herrie’. Wij aapten het geluid van motoren na door wasknijpers aan de spaken van onze fietswielen te bevestigen.

Proppenschieters en katapulten behoorden in de zomer tot onze uitrusting. In de hitte van het jaar lag de Karrenput verlaten en eenzaam in te drogen. Er werd nauwelijks gezwommen en al zeker niet in de Karrenput. Die was daar eigenlijk ook te ondiep voor, maar nog geen tien procent van de dorpelingen was de zwemkunst machtig. Een enkeling had het zichzelf aangeleerd om ‘op z’n hondjes’ van de ene brugpilaar naar de andere te spartelen in de polderwetering aan de Achterdijk. Op zomeravonden zaten wij vroeger buiten en dan kwamen de verhalen. Er was geen televisie. De mensen vermaakten zichzelf; ze zochten elkaars gezelschap. Wij hoopten altijd op de komst van buurman Marinus, die graag mondmuziek speelde, of op Grarus, die zo’n humoristische verhalen kon verzinnen. In het najaar stroopten wij de bossen af op zoek naar tamme kastanjes en beukennotjes. Soms moesten we hout gaan sprokkelen en dennenproppen gaan rapen om een voorraad stook voor de winter aan te leggen. Met zakken en kruiwagens vol kwamen we naar huis, waar alles in het stookhok en de houtmijt werd opgeslagen. De vorst

viel in, besuikerde het verdorde gras en etste de ruiten van onze onverwarmde slaapkamer vol prachtige ijsbloemen. De dagen vroren aan elkaar. Het was zo koud op het zeil van onze opkamer dat we ons snel het bed in haastten. We maakten snel een holletje waarin we stokstijf bleven liggen in de hoop de ijskoude lakens zo weinig mogelijk te voelen. Er waren amper dekens genoeg. Toch verheugde ik mij op de winter. Het schaatsen op de Karrenput was het indrukwekkendste en het plezierigste van allemaal. Dik gekleed liepen we langs de spoordijk waartegen de wind de lichte sneeuw opgeblazen had. Na enkele kilometers moesten we de spoorweg oversteken om de ijsvloer te betreden. En een drukte dat het daar was! Alsof het hele dorp uitgelopen was! Zelfs de kapelaan zweefde er in zijn zwarte rokken rond! We hadden ook meesters die deelnamen aan de ijspret en mede daarvoor viel er voor ons in harde winters volop van ijsvrij te genieten. Het laagje lichte sneeuw slorpte alle geluid op. De meesten van ons waren halve tijd bezig met hun ondergebonden glijijzers. De houten schaatsen van die tijd kwamen steeds los onder het schoeisel. Een enkeling had toen al vaste schaatsen onder de schoenen en die werd benijd, want hij had met dat eindeloze geknoei niets van doen.

Wat was het een machtig gezicht wanneer honderden mensen zich vermaakten op het bevroren ven tussen de sparrenbossen!

Bij ons werd de krant Het Huisgezin en de Katholieke Illustratie gelezen. Onze vader las graag

Boerderij “Duinsche Hoef”, is een van de mooiste en oudste uit Nulandse hei.

de krant, maar nooit boeken. De schamele boeken die de schappen in huis hadden bevolkt, waren met onze boerderij in de oorlog allemaal verbrand en er waren geen nieuwe gekomen. Het enige boek van mijn jeugd was een bundel geïllustreerde reisverhalen van Sven Hedin, dat wij 'het boek van Ome Ninus' noemden. Die vrijgezelle broer van ons moeder had het boek bij ons bezorgd. Om deze lectuur werd bij ons gevochten. Het waren verhalen over verre landen waarvan we nooit gehoord hadden. Uren konden we door de bundel bladeren en op de bladzijden vol foto's staren. We zagen er mensen, dieren en streken, waarvan we het bestaan niet kenden en droomden weg naar verre vreemde landen, terwijl we wisten dat we buiten Niemandland nooit zouden kunnen aarden. De meisjesschool die door nonnen bestuurd werd, lag vlak naast de jongensschool. Er stonden een muurtje, een heg en harmonicagaas rond de speelplaats om contacten tussen de geslachten te vermijden, maar eigenlijk waren wij, kinderen nauwelijks in elkaar geïnteresseerd. En keek je als jongen ooit al eens naar een meisje, dan werd je al rap voor onnozele 'meidengek' uitgemaakt en voor de gek gehouden.

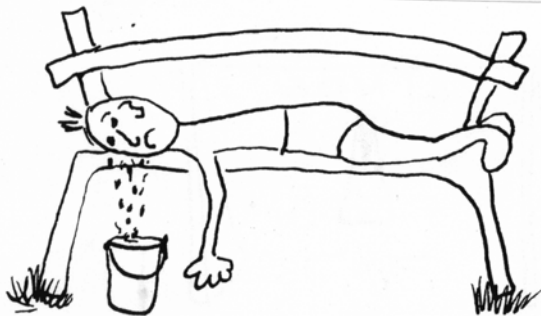
In onze jeugd droomden wij allemaal dat we grote sportlieden zouden worden. In de armetierige omgeving van onze geboorteplek Tienhuten, aan de rand van de Nulandse hei, was zo'n wensdroom heel gebruikelijk. Mijn broers waren erg wieler-minded en die voorkeur volgde ik maar al te graag. Waarschijnlijk kwam dat door vaders voorbeeld. Hij had ooit een ronde gewonnen! 'Een gewone boerenjongen die ze bij de rennerij toen allemaal de broek opgedaan had!' Onze vader had een voorkeur voor duiven melken en wielrennen. Dat waren sporten voor de gewone man, meende hij. Daarbij kon je uitblinken zonder kapitaal nodig te hebben. Met duiven melken was vader in goed gezelschap, verkondigde hij ooit, want zelfs God hield duiven. Een ervan werd Heilige Geest genoemd...

Voor de winkel van Jan en Jo van Haren in de Kruisstraat begonnen en eindigden de jeugdige fietsers hun wielerrondes.

De bewondering die vader had voor de eenvoudige 'ruiters van het stalen ros', was zo mogelijk nog groter en die droeg hij over op al zijn zonen. Hij was een en al aandacht wanneer Jan Cottaar de Tour-etappes versloeg op de radio. In die televisieloze dagen hadden wij grote renners. Schulte en Boeijen, uit het naburige Den Bosch en Heesch, zegevierden in de zesdaagsen. De kreet 'Schulte in de bocht!' klonk in onze jeugd bij herhaling om onze eigen fietssnelheid te onderstrepen. Wim van Est, Wout Wagtmans en de Voortings waren toen de Nederlanders die etappes wonnen in de Tour en die zelfs de gele trui droegen! De krant met de etappeverslagen werd uitgespeld. Zoiets sprak ons geweldig aan; gewone heikneuters, net als wij, die in Frankrijk iedereen het snot voor de ogen reden! Het was in die dagen dat Godfried Bomans schreef: 'dat is wat we nodig hebben in de bergen; jongens van de vlakte!' Wij speelden destijds bijna dagelijks de Tour na. De zandpaden in onze omgeving waren het bergtraject en de grindweg door de Maaspolder naar 't Wild was het parcours voor onze tijddrit. Ik had als jongste veel moeite de ouderen in het peloton bij te benen, toch voelde ik me vaak een Van Est. Winnen kon ik op mijn kleine fiets nooit, maar ik troostte me met de gedachte dat Wim van Est ook niet kon sprinten en daardoor eveneens zelden won. Ik was allang blij als ik ergens in de buurt kon blijven.

Fietsen waren voor mij wel een bron van ellende. Bij mijn eerste doortrappertje dat ik van mijn oudere broer Harrie had mogen overnemen, kon ik nog niet bij de trappers. Het ‘door de stang fietsen’ was ik gauw beu. Ik kon niet gaan zitten en omdat ik alle moeite had om het evenwicht te bewaren, was dat erg vermoeiend. Vader had daarom geprobeerd de problemen op te lossen met blokken aan de trappers. Dat was geen succes; ik voelde me daardoor erg klein en ik werd regelmatig uitgelachen om mijn hulpblokken. Er waren erg vaak mankementen aan mijn rijwiel. Die fietstrubbels werden vooral veroorzaakt door het ‘crossen’. ‘Cross’ was voor ons het met volle vaart over heuveltjes springen en door droge sloten duiken, zoals we dat de motorcoureurs hadden zien doen. De jaarlijkse, plaatselijke motorcircuits leverden ons daartoe inspiratie. Thé Aben, Jan Clynk, Frans Baudoin en Hennie Rietman waren onze voorbeelden. Bij het crossen ging het ons vooral om het zweefmoment. De fietsen leden daar vanzelfsprekend erg veel onder. De voorvork werd meestal ontzet en soms verbogen de stangen van het fietsframe zelfs. Er kwam een knik vlak achter het stuur. Van vader kreeg ik te horen dat hij niet van plan was voor de fietsen van ‘de jong’ te gaan werken, maar telkens weer probeerde hij zelf het euvel te verhelpen. Vaak volgde dan de vraag, hoe dat nou toch weer in Gods naam zo gekomen was met die fiets. Daarop eerlijk antwoorden durfde ik niet. Toch moest de slag uit het wiel en de vork werd rechtgezet en de trapzwen-

Geestelijk en lichamelijk gesloopt na het “crossen”.

gel naar buiten gebogen. Gelukkig kon vader bijna alles zelf maken. Als dat een enkele keer niet het geval was, moest fietsenmaker Grèt Vlee eraan te pas komen en dan werd de toestand veel vervelender, want dat kostte geld. Bovendien had ik al dikwijls een halve dag of langer bij deze fietsenmaker doorgebracht, ongeduldig wachtend op zijn ingreep.

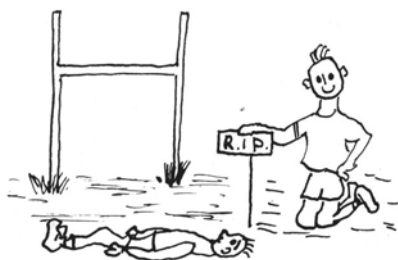
In die tijd droomde ik vaak dat ik een beroemd wielrenner was. In mijn nachtelijke visioenen gebeurde altijd wat mij overdag nooit lukte: ik won! Kampioenschappen waren aan mij besteed, zowel de nationale driekleur, als de gele trui waren al in mijn bezit gekomen toen ik mijn seizoen winnend afsloot in de strijd voor de regenboogtrui.

Jammer was het dat ik over al deze nachtelijke zegetochten niets kwijt kon aan mijn familieleden. Zij zouden mij ongetwijfeld op een gemeen lachen trakteren. Ik hield mijn zeges daarom diep geheim. Geleidelijk aan luwde met die geheimhouding bij mij het vuur voor de wielersport.

Vader hield met ons van alle volkssport. Motorcross was minder populair, omdat die sport voor ons veel te kostbaar was. We gingen wel kijken, maar konden ons later enkel in- en uitleven op onze fietsen. Voor voetbal had vader wel een zwak en dat was voor een boer in die dagen niet erg gebruikelijk. Het waren de tijden van Abe Lenstra, Faas Wilkes en Piet Kraak. We mochten zelfs een enkele keer mee naar een stadion om een wedstrijd van nabij te beleven. Niet te hebben dat ons elftal toen moest verliezen...

In de volle zomer voetbalden we vaak op het ‘hoge land’, een van de vele braakliggende akkers bij ons huis. De hitte kon ons niet afschrikken. Overtollige kleren deden dienst als doelmarkering. Er werd nogal ‘gestreden’ of een bal nou wel of niet zat. Volgens de keeper ging hij tegen de paal, maar voor de schutter ketste hij er via de binnenkant in.

Meestal kreeg de keeper gelijk en de denkbeeldige doelpaal voorkwam menig rasecht doelpunt. Dan was er de eeuwige heibel of een bal over was gegaan of niet. Wanneer de keeper

21

Cor in volle glorie neergelegd. Gin half wèrk

hem niet meende aan te kunnen, werd de goal afgekeurd, omdat die bal nou eenmaal net over of tegen de lat was geweest.

Naderhand was er zelfs een 'echte' goal gekomen; twee ongeschilde sparren met daartussen een ruig aaneengeknoot vlastouw.

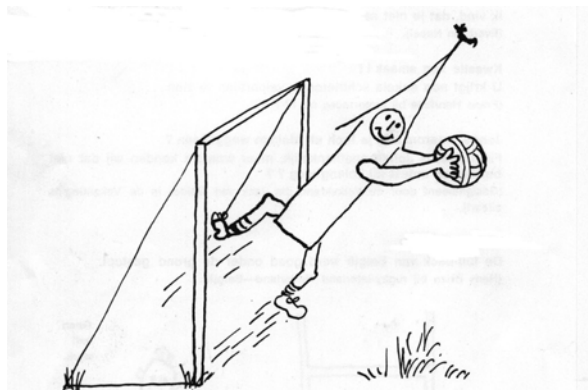
Als er te weinig spelers waren en er geen 'partijke' gespeeld kon worden, was het 'pinantie schieten' erg in. Dat kon je nog wel met zijn tweeën. Vroeger hadden veel groten uit onze buurt meegedaan. Dat was voor mij niet zo prettig geweest, omdat ik al gauw het gevoel kreeg dat ik amper meetelde. Dat was al merkbaar bij het kiezen voor het 'partijke'. Ik bleef als laatste over bij het afpassen met hele en halve voetjes en werd als een soort toegift bij de zwakst geachte kant geschoven. De formulering 'die krijgen jullie erbij' deed me altijd ineenkrimpen tot het overschot dat ik voor hen was. Bij het spel werd ik nauwelijks betrokken. Ik voelde me er voor een te meer bijlopen. Alleen voor uitballen was ik goed genoeg en als ik geluk had, mocht ik als pure linkspoot de corners van die kant nemen. Dat viel niet mee omdat juist aan de rand van het veld het gras het minst geleden had van ons spel en dus daar het hoogst was.

Tussen de groten werd ondertussen een geducht robbertje uitgevchten. Die van ons gingen erop met een 'we-lusten-ze-groen' mentaliteit. Het wilde trappen in het stof bracht onvermijdelijk zere enkels en schenen met zich mee. Ties, onze slungelige buurjongen met zijn trage bewegingen en zijn lichtelijk scheefstaande voeten, wil-

de mij nog wel eens aanvuren als hij achteraan in het gedrang kwam. 'Erop, erop, als ge meerijsdt!' riep hij dan. Hijzelf reed door de week met zijn al even schuin gebouwde broer Jan de groentekar van Beekmans en hij had hoege-naamd geen verstand van voetbal. Hij viel niet of veel te laat aan met zijn uiteen wijzende voeten. Mijn elftal verloor vrijwel altijd....

Maar 's avonds in mijn bed, mijn fantasie, door niets of niemand gehinderd, de vrije loop latend, was dat toch heel anders gegaan. Ik was de uitbinker die scoorde vanuit de moeilijkste hoeken en mijn elftal won altijd. Vanzelfsprekend werd ik geselecteerd voor het nationale elftal en ook daarin blonk ik natuurlijk uit.

Toen ik later bij de plaatselijke voetbalclub een 'vaste waarde' werd, bleek dat ik veel meer een verdediger dan een aanvaller was. Men vond mij 'hard' en moeilijk te passeren en mijn lange pass had een zekere faam. Wanneer die niet aankwam, werd er wel eens beledigend 'hard, hoog en wijd' geroepen, maar vaak kwam mijn schot wel bij een verre medespeler. Soms kreeg ik het voor mekaar vanaf eigen helft te scoren. Dat daarbij geen al te hoge keepers kwaliteiten aan de andere zijde in het geding waren, deed aan het resultaat nauwelijks af.

Als een kerktoeren moest Cor de lucht in.

Tekeningen Nelleke de Laat

Uit: 'Tussen vroeger en vandaag' van Cor Swanenberg, Isbn 90-5512-220-3, Uitgeverij Van de Berg, Almere, Enschede.

Voor U gehoord 43

Harry Coppens

Stadte

Mèn tante, die ok in Rósmòlle woont, hi 'ne winkel aon huis. Ze hè hulp van d'r dochter, mar in feite is heur hulp overbodig, want in 't algemeen kan ze heur werk mèkkeluk alleen af. En, dè mag gerust gezeed worre, dè durske kan hil goed mi de klante over weg. Dè hi ze van gin vrèmdes es ge heur moeder kent. En ze probeert echt wel um erges anders werk te kréege, mar tot op den dag van vandaag is dè nog nie gelukt. Nu is ons tante van de week weeze stadte, zo es welliej dè winkele in Den Bosch noeme

(straks is 't 's-Hertogenbosch, want Den Bosch is volgens dieje kak te ordinair en hi gin utstraling. Dè's nog erger es Haagse kak want die schrèève tenminste nog gewoon Den Haag en niet 's-Gravenhage.

En let op, want ge weet dè ze mar al te gèire mi andermans veere pronke, eerdaags li ons Auto-tron weer in 's-Hertogenbosch)

en dè gebeurt nog mar zelden, want in ons èige durrep is ok voort van alles te koop. Heure mins, die melkventer is, kumt dagelijks in Den Bosch um daor mi romme te bosse, zo es dè hier wurt gezeed. En zèn bruur, die ok melkventer is, bost mi romme in Vught.

Dè wurt dan straks nie mi romme bosse, mar mi romme 's Hertogenbossche.

In dieje winkel waor ze heure mantel hà gekocht, vertelde die mevrouw dè ze 't te druk hà en niej aon hulp kos komme en of zè soms iemes wies en dan liefst mi 'n bietje ervaring. En zodoende is heur dochter daor terecht gekomme. De uurste week moest ze van alles leere tot liege toe. Kwaam er 'ne klant en waar 't niej in vurraod dan moest ze mar zegge, dè't wel besteld waar en dees week nog wel zò komme, of dees wurt hellemaol niej mèt gemak. En ge mocht niej net ès in Rósmòlle zo mar vraoge: "Wè moet't zèn"? of "Wè hadde gèire gehad wille

hebbe"?, maar ze moest zegge: "Kan ik u soms helpe mevrouw"? En ès 't 'n bietje te groot waar moes ze mar zegge: "'t Zal echt nog wel krimpe en dan paast 't es gegoot".

Alle begin is moeiluk, mar nò 'n paor weeke hà ze goeien aard en verdienne din ze ok niej slecht. Mar dè zal er bè tante niej aon beskiete, want ze eete 't gelijk op en d'r wurt niej gespaord. 't Is net wè de minse zegge: **'t Gù daor gelijk mi de raape de pot in.**

Lups.

Voor de paringsdrift (bronstig) bij dieren kent men meerdere uitdrukkingen. In de periode dat dieren daarvoor ontvankelijk zijn spreekt men van paartijd. Bij honden spreekt men van loops, in ons dialect spreekt men echter van lups.

Bij een kat spreekt men van krols.

Bij een koe van speulig en een paard is hengstig.

En een varken is birrig oftewel bruustig.

Om bij het varken te blijven, vroeger bracht men de zeug (vrouwelijk varken) naar d'n beer of kwam d'n beer naar 't varken.

D'n beer leye betekende met de beer van huis tot huis gaan op zoek naar bruustige varkens.

Dat dit geen vermoeiend beroep was, blijkt wel uit de uitdrukking:

dè's unnen goeie um d'n beer te leyen,

wat gezegd werd van iemand die niks uitvoerde.

Dat lups niet door iedereen werd verstaan onder-vonden twee leerlingen van de school in Oss waar ik toentertijd ook leraar was, die te laat kwamen en zich, zoals de regel was, zich moesten melden bij de directeur.

Het zij gezegd dat deze man geen Brabander was.

En toen die twee meisjes uit Macharen de reden van hun te laat zijn toeschreven aan hun lupse hond die hen achterna was gekomen en dat hun moeder goed had gezegd dat ze de hond binnen moesten houden, omdat ze geen jonge hondjes wilde, kreeg hij toch 'n vaag vermoeden waarom

ze de hond naar huis hadden gebracht en om die reden te laat waren .

Liefdesperikelen.

Liefde is 't besluit unne mins te neme zò èssiej is mi al zèn eigenaardigheden. Hartstocht is gin liefde. Liefde is hël wè anders.

Heur weeze bestù ut trouw en vertrouwe, geeve en neeme. En is 't grootste wè leeft onder de minse en bestù ut hil veul klèine dinge en is ès 'n glas wòtter dè voller wurt normaate men het meer leeg giet. 't Stù statistisch vaast dè bè huwelijken die allin maar ut verliefdheid mi mekaare zèn getrouwd, procentueel de meeste echtscheidingen vallen.

Over liefde, vrijen en trouwen zijn legio uitdrukkingen en gezegdes. Waar, niet waar?

Verliefd , verloofd, verloren.

Vroeg rijp, vroeg vet. Vroeg wijs, vroeg zot.

Ze komme ès minnebroeders, mar ès ge ze hèt, zèn 't kruisheere.

Vrije is soep ete mi 'ne vurk. Daor krèdde noit genug van.

Vrije is zachjes praote en hard liege.

Soep zonder selderie en bonne zonder spek en 'n mèske zonder vrijer, dè's al te gek.

Op vastenovend wurt 't lief in 't zout geled, mi hallef vasten wurt 't lief umgekeerd en mi Pòsse wurt 't lief ut 't zout gehaold.

Liefde is blènd, mar nò 'n week hee'ze oo'ge ès 'n koew.

Wie vrijt wurt benijd, wie sterft wurt gepreeze.

Alle vrijers zèn rijk en hoe wijer ze zitte hoe rijker.

De liefde vèlt net zo gauw op 'ne koeiestront ès op 'n lelieblad.

Vroeg trouwe, vroeg rouwe.

De uurste liefde is de beste. De uurste vrouw gû vur de leste.

Wie 't wijf vat um 't lijf, verliest 't lijf en houdt 't wijf. 't Vriest tusse d'n mins en z'n wijf.

Haauwt God vur ooge en oew vrouw in de èrrem, 't uurste is zalig en 't twidde is wèrrem.

'n Vent zonder wijf is ès 'n lamp zonder òlliej.

Krimpde wènde en utgaonde vrouwe zèn noit te vertrouwe.

De ooievaar brengt de echte kèinder, de onechte worre dur de wulp gebrocht.

'n Vrouw kan meer in haar schort wegbrenge ès de man mi 'ne waage kan aonhaole.

De vrouw draagt meer ut mi 'ne leepel ès de man inbrengt mi 'n scheepel.

Je kunt wel 's danse, al is 't niej mi de bruid. (Niet te veel noten op je zang hebben)

De bruid hi de kat goed gevoerd. (Vandaar mooi weer op haar trouwdag)

Een bruidsdaalder(f 1.50) is mar 'ne gulde wèrt. (Trouwt een meisje, dan hoort men dik dat ze veul geld hi, mar dè valt nog wel 's teege.)

Huwelijken worre in d'n himmel gesloote. (Wie voor elkaar geschapen zijn zullen elkander krijgen, al zijn er nog zoveel hinderpalen).

Gin houwelijk of 't hi iets berouwelijk.

Eerst lokkebrood. Dan stokkebrood.

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

- Heijmans NV
Graafsebaan 65, 5248 JT Rosmalen
- Woningstichting De Kleine Meierij
Weidestraat 2, 5241 CB Rosmalen
- Bouwmans Oliehandel BV
Westeind 2, 5245 NL Rosmalen
- Brasserie Restaurant 'De Coelenborgh'
Schoolstraat 34, 5243 VC Rosmalen
- Van Creij & Van Hoek BV
Huisbergenweg 6, 5249 JR Rosmalen
- Eijkelenburg Dura Bouw BV
Stationsplein 1, 5241 GN Rosmalen
- W. Gloudemans BV
Hintham 117a, 5246 AE Rosmalen
- Sanidrome Van Grinsven BV
Stadionweg 167, 5246 JT Rosmalen
- Aann.bedr. P. Hoedemakers en Zn BV
De Grote Elst 40, 5246 JP Rosmalen
- Huijbregts Notarissen
Hoff v. Hollantlaan 5, 5243 SR Rosmalen
- Piels BV
Vinkenveld 6, 5249 JT Rosmalen
- Boek- en Kantoorvakhandel Robben
Molenhoekpassage 23, 5242 CZ Rosmalen
- Foto Stijntjes
Molenhoekpassage 4, 5242 CZ Rosmalen
- Timmers Bouwbedrijf BV
Heikampweg 6, 5249 JX Rosmalen
- Gebr. Voets Weg- en Waterbouw
Vinkenveld 4, 5249 JP Rosmalen
- Cafe 't Zonneke
Hintham 36, 5246 AC Rosmalen
- Rosmalen Bouw
Saffierborch 32, 5241 LN Rosmalen
- Rene Holweg Transport BV
Eikenburglaan 9 a-c, 5248 BJ Rosmalen
- Lambermontgroep
Burg.Wolterstraat 1 5241 EM Rosmalen
- Venrooij Installatie Techniek BV
Heikampweg 3, 5249 JX, Rosmalen
- Ginderzande BV
Raadhuisstraat 51, 5241 BK Rosmalen
- Combo Interieursystemen / A.C.A. Driessen
Handelskade 11, 5211 TH, 's-Hertogenbosch
- Spar Langenhuijsen
Hoogstraat 64, 5241 CT Rosmalen
- Dhr J. Verbiesen
Molenstraat 34, 5242 HA Rosmalen
- Dhr Th. Heijmans
Oude Baan 39, 5242 HT Rosmalen
- Dinos BV
Weidestraat 32, 5142 CB Rosmalen
- Apotheek Rosmalen-Berlicum
Oude Baan 9, 5242 HT Rosmalen
- Soos Satisfaction
Fort Alexanderstraat 3 1, 5241 XE Rosmalen
- Donatus Ond.Verz.Mij
Hoff van Hollantlaan 8, 5243 SR Rosmalen
- Dierenspecialzaak Nico v.d. Berg
Oude Baan 3, 5242 HT Rosmalen
- Croonen Adviseurs BV
Postbus 435, 5240 AK Rosmalen
- Grieks-Macedonisch Specialiteiten Restaurant
Rodenborchweg 35, 5241 VN Rosmalen
- Boundless Business Consultancy
Veemarktkade 8, 5222 AE 's-Hertogenbosch
- Bakkerij van Zuylen
Dorpsstraat 41 5241 EA Rosmalen